

Μελετήματα Κυπριακής Ἀγιολογίας: Ὁ Ἅγιος Θεόδωτος, ἐπίσκοπος Κυρηναίας

ΣΤΑΥΡΟΥ Γ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ*

Ὁ Ἅγιος Θεόδωτος, ὁ πρῶτος γνωστός ἐπίσκοπος Κυρηναίας¹, ἤκμασε καὶ ποίει τὴ μικρὴ ἀλλὰ σημαντικὴ αὐτὴ ἐπίσκοπὴ τῆς Κύπρου στὰ τέλη τοῦ Γ' καὶ τὶς πρώτες δεκαετίες τοῦ Δ' αἰῶνα². Στὴν παροῦσα ἐργασία θὰ ἐξετάσου-

---

* Ὁ Σταῦρος Γ. Γεωργίου εἶναι Διδάκτωρ Βυζαντινῆς καὶ Μεσαιωνικῆς Ἱστορίας τοῦ Ἄριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

1. Γιὰ τὴν ἐπίσκοπὴ Κυρηναίας βλ. ΣΤ. Γ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ, «Ἡ μητροπολιτικὴ περιφέρεια Κυρηναίας ἀπὸ τὶς ἀπαρχὲς τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν Κύπρο ἕως σήμερον», στό: ΧΡ. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΔΟΥΛΟΥ (ἐπιμ.), *Ὁδοιπορικὸ στὰ χριστιανικὰ μνημεῖα τῆς μητροπολιτικῆς περιφέρειας Κυρηναίας. Ἄτλαντας μνημείων*, Λευκωσία 2006, σ. 23-45, εἰδικότερα σ. 23-27, 34-45.

2. Γιὰ τὸν Ἅγιο Θεόδωτο βλ. J. HACKETT, *A History of the Orthodox Church of Cyprus from the Coming of the Apostles Paul and Barnabas to the Commencement of the British Occupation (A.D. 45 - A.D. 1878), together with Some Account of the Latin and Other Churches existing in the Island*, London 1901 (ἀνατ. New York 1972, στὴ σειρὰ: Burt Franklin: Research and Source Works Series, Philosophy and Religious History Monographs, 103), σ. 313 καὶ σημ. 1 (ἀρ. 1), 325 (ἀρ. 1), 386-387 καὶ 386 σημ. 1, 689· Ο ΙΔΙΟΣ, *Ἱστορία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου*, μετάφρ. - συμπλ. Χ. Ι. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1923, τόμ. Β'-Γ', ἐν Πειραιεὶ 1927-1932, τόμ. Β', σ. 80 σημ. 63 (ἀρ. 1), 99 καὶ σημ. 191 (ἀρ. 1), 186 καὶ σημ. 90 (ἀρ. 60)· Η. DELEHAYE, «Saints de Chypre», *Analecta Bollandiana* 26 (1907), 161-301, εἰδικότερα σ. 258-259· Σ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, «Ὁ ἅγιος Θεόδωτος ἐπίσκοπος Κυρηναίας», *Ἀπόστολος Βαρνάβας* 4 (1932), 5-14· Ο ΙΔΙΟΣ, *Ἀγιολόγιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι γ.γ., σ. 177· E. HONIGMANN, «Basileus of Amasea (314, about 320 A.D.)», στό: *Patristic Studies* [Testi e Testi, 173], Città del Vaticano 1953, σ. 6-27 (ἀρ. II), εἰδικότερα σ. 11· Ι. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ, «Ὁ Ἅγιος Θεόδωτος», *Ἀπόστολος Βαρνάβας* 15 (1954), 220-221· FR. HALKIN, *Bibliotheca Hagiographica Graeca* [Subsidia Hagiographica, 8a], τόμ. I-III, Bruxelles 1957³ (ἀνατ. 1986), τόμ. III, σ. 74-75, ἀρ. 2434-2438· Ο ΙΔΙΟΣ, *Auctarium Bibliothecae Hagiographicae Graecae* [Subsidia Hagiographica, 47], Bruxelles 1969, σ. 232, ἀρ. 2439· Ο ΙΔΙΟΣ, *Novum Auctarium Bibliothecae Hagiographicae Graecae* [Subsidia Hagiographica, 65], Bruxelles 1984, σ. 262, ἀρ. 2434, 2436-2439· Ο ΙΔΙΟΣ, «L'éloge de Saint Théodote de Cyrénie par Nicéas le rheteur», *Κυπριακαὶ Σπουδαί* 45 (1981), 1-14· Κ. Π. ΚΥΡΡΗΣ, «Χαρακτηριστικὰ τῆς κυπριακῆς ἱστορίας κατὰ τὴν πρῶτὴν βυζαντινὴν περίοδο», στό: Κ. Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ (ἐπιμ.), *Πρακτικὰ Συμποσίου κυπριακῆς ἱστορίας (Λευκωσία 2-3 Μαΐου 1983)*, Ἰωάννινα 1984, σ. 17-40, εἰδικότερα σ. 20-21· Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ, «Ἡ κυπριακὴ ἀγιολογία καὶ ὑμνογραφία ἐν σχέσει πρὸς τὰς κυπριακὰς Ἀκολουθίας»,

με τις σωζόμενες πηγές για τὸν βίο καὶ τὸ μαρτύριο τοῦ Ἁγίου Θεοδότου καὶ θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ ἀνασυνθέσουμε τὸ πλαίσιο τῆς πνευματικῆς καὶ ποιμαντικῆς του δράσης στὰ δύσκολα ἐκεῖνα χρόνια τοῦ ἀπηνοῦς διωγμοῦ τῆς χριστιανικῆς πίστεως³.

Οἱ σωζόμενες πηγές γιὰ τὸν Ἅγιο Θεόδοτο εἶναι ἀρκετὰ μεταγενέστερες, εἶναι ὅμως φανερό ὅτι ἀρύνονται ἀπὸ παλαιότερα ἀγιολογικὰ κείμενα –προφανῶς κοινὰ σὲ κάποιες περιπτώσεις– καὶ ὅτι διασώζουν πολύτιμες καὶ ἀξιόπιστες μαρτυρίες. Πιὸ συγκεκριμένα πρόκειται γιὰ τὶς ἐξῆς πηγές:

1. Τὸ ἐγκώμιο τοῦ ρήτορος Νικήτα (*BHG* 2438, *Auct. BHG* 2439)⁴, ποὺ σώζεται στοὺς κώδικες *Parisinus graecus* 1179, φφ. 193r-198r, τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνα, *Athonensis Xeropotamou* 242, φφ. 15v-26r, τοῦ ἔτους 1635, καὶ *Athonensis Dionysiou* 145, φφ. 147r-155r, τῶν ἐτῶν 1647-1648⁵. Πρόκειται γιὰ τὸν γνωστὸ λόγιο τοῦ Θ΄-Ι΄ αἰῶνα Νικήτα Δαβίδ Παφλαγόνα, συγγραφέα μεταξὺ πολλῶν ἄλλων καὶ ἀρκετῶν ἀγιολογικῶν ἔργων⁶.

³ *Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν* 46 (1983-1986), 189-278, εἰδικότερα σ. 201, 250, 251, 256, 258· V. VON FALKENHAUSEN, «Bishops and Monks in the Hagiography of Byzantine Cyprus», στό: N. P. ŠEVEČNKO - CHR. MOSS (ἔκδ.), *Medieval Cyprus. Studies in Art, Architecture, and History in Memory of Doula Mouriki*, Princeton, New Jersey 1999, σ. 21-33, εἰδικότερα σ. 23· Θ. ΕΥΡ. ΣΧΙΖΑΣ (ἐπιμ.), *Κύπρια Μηναῖα (Ἦτοι Ἀκολουθία ψαλλόμενα ἐν Κύπρῳ)*, τόμ. Στ΄: *Μῆνες Μάρτιος - Ἀπρίλιος*, ἐν Λευκωσίᾳ 1999, σ. 17-35, εἰδικότερα σ. 32-35· ΣΤ. Γ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ, «Μητροπολιτικὴ περιφέρεια Κυρηνείας», σ. 35 καὶ σημ. 62.

3. Στὰ desiderata τῆς ἔρευνας ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει ἡ συγγραφὴ μιᾶς νέας σύγχρονης ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ποὺ θὰ ἀντικαταστήσει τὴν παλαιὰ ἱστορία τοῦ J. Hackett καὶ τὴν ἑλληνικὴ ἔκδοσή μὲ συμπληρώσεις τοῦ Χ. Ι. Παπαϊωάννου. Βλ. παραπάνω, σημ. 2.

4. *Νικήτα ῥήτορος ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Θεόδοτον*, ἔκδ. FR. HALKIN, «Éloge», σ. 1-14 (τὸ κείμενο: σ. 2.1-14.12). Βλ. σχετικὰ A. EHRHARD, *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche von den Anfängen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts* [Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur, 50-52/1-2], μέρ. I: *Die Überlieferung*, τόμ. I-III/1-2, Leipzig 1937-1952, τόμ. III, 1, σ. 47 καὶ σημ. 3, 169· FR. HALKIN, *Bibliotheca Hagiographica Graeca* III, σ. 75, ἀρ. 2438· Ο ΙΔΙΟΣ, *Auctarium*, σ. 232, ἀρ. 2439· Ο ΙΔΙΟΣ, *Novum Auctarium*, σ. 262, ἀρ. 2438-2439· Σ. Α. ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ, *Νικήτας Δαβίδ Παφλαγόν· τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο του. Συμβολὴ στὴ μελέτη τῆς προσωπογραφίας καὶ τῆς ἀγιολογικῆς γραμματείας τῆς προμεταφραστικῆς περιόδου* [Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται, 28], Θεσσαλονίκη 1999, σ. 166-167.

5. Ὁ Fr. Halkin στὴν ἔκδοσή του παραλείπει τὸν κώδικα τῆς μονῆς Ἐηροποτάμου. Γιὰ τὸν κώδικα *Parisinus graecus* 1179 βλ. FR. HALKIN, *Manuscripts grecs de Paris. Inventaire hagiographique* [Subsidia Hagiographica, 44], Bruxelles 1968, σ. 128-129. Γιὰ τοὺς κώδικες *Athonensis Xeropotamou* 242 καὶ *Athonensis Dionysiou* 145 βλ. SP. P. LAMBROS, *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos*, τόμ. I, Cambridge 1895, σ. 217, ἀρ. 2575, 344, ἀρ. 3679.

6. Γιὰ τὸν Νικήτα Δαβίδ Παφλαγόνα βλ. Σ. Α. ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ, *Νικήτας Δαβίδ Παφλαγόν*, σ.

2. Τὸ ἀκέφαλο μαρτυρολόγιο στὸν κώδικα Vaticanus Ottobonensis graecus 54, φφ. 1r-6r, τοῦ Ι΄ αἰῶνα (BHG 2434)⁷. Στὴν πρώτη στήλη, φ. 1r, *a rudī manu* γράφει: *Μαρτύριον τοῦ ἁγ. Θεοδότου ἐπισκ. Κιρινίας*⁸. Τοῦ μαρτυρολογίου αὐτοῦ ὑπάρχει σλαβική μετάφραση στὸ *Μηναῖον* τοῦ μηνὸς Μαρτίου τοῦ μητροπολίτη Μόσχας Μακαρίου, φφ. 19η-22α, ποὺ διασώζει τὴν ἀρχὴ τοῦ κειμένου⁹.

3. Τὸ ἀνέκδοτο μαρτυρολόγιο ποὺ σώζεται σὲ ἓνα παλίμψηστο φύλλο στὸν κώδικα Oxoniensis Aedis Christi 18, φ. 84, τοῦ Ι΄ αἰῶνα (BHG 2435)¹⁰. Τὸ μαρτυρολόγιο φέρει τὸν τίτλο: *Μηνὶ ἰαννουαρίῳ κ΄. Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Θεοδότου ἐπισκόπου Κυρηνίας τῆς Κύπρου*¹¹.

4. Τὸ μαρτυρολόγιο στὸ τμήμα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ *Μηνολογίου Α* –γνωστοῦ καὶ ὡς *Μηνολόγιον* τοῦ Β. Latyšev¹²– γιὰ τὸν μῆνα Ἰανουάριο (BHG

---

51 κ.έ.: A. SMITHIES - J. M. DUFFY, *Nicetas David, The Life of Patriarch Ignatius. Text and Translation* [Dumbarton Oaks Texts, XIII / Corpus Fontium Historiae Byzantinae, LI], Washington, D.C. 2013, σ. xi-xiii.

7. S. Theodoti, *episcopi Cyreniensis in Cypro, Passio acephala* (BHG 2434) e cod. Vatic. Ottobon. gr. 54, saec. x (στὸ ἐξῆς: *Passio acephala e cod. Vatic. Ottobon. gr. 54*), ἔκδ. FR. HALKIN, «La passion ancienne de S. Théodote, évêque de Cyrénie en Chypre», *Analecta Bollandiana* 99 (1981), 238-246 (τὸ κείμενο: σ. 239.1-246.20). Βλ. σχετικὰ A. EHRHARD, *Überlieferung I*, σ. 547 καὶ σημ. 3· FR. HALKIN, *Bibliotheca Hagiographica Graeca III*, σ. 74, ἀρ. 2434· Ο ΙΔΙΟΣ, *Novum Auctarium*, σ. 262, ἀρ. 2434. Γιὰ τὸν κώδικα Vaticanus Ottobonensis graecus 54 βλ. E. FERON - F. BATTAGLINI, *Codices manuscripti graeci ottoboniani Bibliothecae Vaticanae* [Bibliothecae Apostolicae Vaticanae codices manuscripti recensiti iubente Leone XIII Pont. Max.], Romae 1893, σ. 37, ἀρ. 54.

8. Βλ. E. FERON - F. BATTAGLINI, *Codices manuscripti graeci ottoboniani*, σ. 37.

9. Βλ. U. ZANETTI, «Un témoin slave complétant la vie de S. Théodote de Cyrénie (BHG 2434)», *Analecta Bollandiana* 117 (1999), 81-88 καὶ εἰδικότερα σ. 84-85, ὅπου γαλλικὴ μετάφραση τῆς σλαβικῆς ἐκδοχῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ μαρτυρολογίου (φ. 19c-19d), ποὺ λείπει στὸ ἑλληνικὸ χειρόγραφο. Στὶς σ. 86-88 ὁ U. Zanetti συγκρίνει τὸ ἑλληνικὸ κείμενο τῆς ἔκδοσης Fr. Halkin καὶ τὸ σλαβικὸ κείμενο τοῦ μαρτυρολογίου. Βλ. καὶ Ο ΙΔΙΟΣ, «Les “Grands ménées” de Macaire de Moscou. Inventaire et sources grecques (1-11 mars)», *Analecta Bollandiana* 116 (1998), 331-353, εἰδικότερα σ. 333, 341 καὶ σημ. 33.

10. Βλ. A. EHRHARD, *Überlieferung I*, σ. 553· FR. HALKIN, *Bibliotheca Hagiographica Graeca III*, σ. 74, ἀρ. 2435· U. ZANETTI, «Témoin slave», σ. 81 καὶ σημ. 3. Γιὰ τὸν κώδικα Oxoniensis Aedis Christi 18 βλ. G. W. KITCHIN, *Catalogus codicum Mss. qui in Bibliotheca Aedis Christi apud Oxonienses*, Oxonii 1867, σ. 12-13, ἀρ. XVIII.

11. Βλ. A. EHRHARD, *Überlieferung I*, σ. 553.

12. Ἀπὸ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὸ αὐτοκρατορικὸ *Μηνολόγιο Α* βλ. FR. HALKIN, *Le ménologe impérial de Baltimore. Textes grecs publiés et traduits* [Subsidia Hagiographica, 69], Bruxelles 1985, σ. 5 κ.έ.: TH. DETORAKIS, «Ἡ χρονολόγησις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μηνολογίου τοῦ

2437)¹³, πού σώζεται στὸν κώδικα *Baltimorensis Walters 521* (πρώην *Cahirensis, Bibliothecae Patriarchatus Alexandrini 33*), φφ. 155v-158r, τοῦ ΙΑ' αἰῶνα¹⁴.

5. Τὸ ἀκέφαλο μαρτυρολόγιο στὸν κώδικα *Patmensis 736*, φφ. 1r-2r, τοῦ ΙΔ' αἰῶνα (*BHG 2436*)¹⁵.

B. Latyšev», *Byzantinische Zeitschrift* 83 (1990), 46-50· N. P. ŠEVČENKO, «Menologion», στό: A. P. KAZHDAN κ.ά., *The Oxford Dictionary of Byzantium*, τόμ. I-III, New York - Oxford 1991 (στό ἐξῆς: *ODB*), τόμ. II, σ. 1341· Η ΙΔΙΑ, «The Walters “Imperial” Menologion», *The Journal of the Walters Art Gallery* 51 (1993), 43-64· FR. D'AIUTO, «Nuovi elementi per la datazione del Menologio Imperiale: i copisti degli esemplari miniati», στό: *Atti della Accademia Nazionale dei Lincei, Anno CCCXCIV - 1997, Classe di Scienze morali, storiche e filologiche, Rendiconti*, σειρά IX, τόμ. VIII/4, Roma 1997, σ. 715-747· Ο ΙΔΙΟΣ, «La questione delle due redazioni del “Menologio Imperiale”, con nuove osservazioni sulle sue fonti agiografiche», *Rivista di Studi Bizantini e Neoellenici* ν.σ. 49 (2012), 275-361· A. V. ZAKHAROVA, «The Miniatures of the Imperial Menologia», στό: *Ἐξεμπλον. Studi in onore di Irmgard Hutter*, τόμ. II, Roma 2010 (= *Νέα Ῥώμη / Nea Rhome* 7 [2010]), σ. 131-153. Τὰ τμήματα τοῦ αυτοκρατορικοῦ *Μηνολογίου Α* γιὰ τοὺς μήνες Φεβρουάριο, Μάρτιο, Ἰούνιο, Ἰούλιο καὶ Αὐγουστο ἐξέδωσε ἀπὸ τοὺς κώδικες *Mosquensis Synodalis graecus 183* (Vladimir 376) τοῦ ΙΑ' αἰῶνα καὶ *Hierosolymitanus Sancti Sepulcri 17* τοῦ ΙΒ' αἰῶνα ὁ B. LATYŠEV, *Menologii anonymi Byzantini saeculi X quae supersunt*, τεύχ. I-II, Petropoli 1911-1912 (ἀνατ. σὲ ἓνα τόμο Leipzig 1970, στή σειρά: *Subsidia byzantina lucis ope iterata*, XII).

13. *Βίος καὶ πολιτεία καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Θεοδοῦτου ἀρχιεπισκόπου πόλεως Κυρηνίας τῆς Κύπρου* (στό ἐξῆς: *Βίος καὶ πολιτεία καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Θεοδοῦτου*), ἔκδ. FR. HALKIN, «Saint Théodote de Chypre. Sa passion BHG 2437 dans le Ménologe imperial», στό: *Ἀντίδορον. Hulde aan Dr. Maurits Geerard bij de voltooiing van de Clavis Patrum Graecorum / Hommage à Maurits Geerard pour célébrer l'achèvement de la Clavis Patrum Graecorum*, τόμ. I, Wetteren 1984, σ. 169-175 (τὸ κείμενο: σ. 170.1-174.85). Ἡ ἔκδοσι συνοδεύεται ἀπὸ γαλλικὴ μετάφραση. Γαλλικὴ μετάφραση τοῦ κειμένου, διαφοροτικὴ ἀπὸ τὴν προηγούμενη, ὁ Fr. Halkin δημοσίευσε καὶ στό: *Ménologe impérial de Baltimore*, σ. 291-295 (ἀρ. 21). Βλ. σχετικὰ A. EHRHARD, *Überlieferung* II, σ. 567, III, 1, σ. 393· FR. HALKIN, «Le mois de janvier du “ménologe impérial” byzantin», *Analecta Bollandiana* 57 (1939), 225-236, ειδικότερα σ. 235, ἀρ. 21 (= Ο ΙΔΙΟΣ, *Ménologe impérial de Baltimore*, σ. 7-18, ειδικότερα σ. 17, ἀρ. 21)· Ο ΙΔΙΟΣ, *Bibliotheca Hagiographica Graeca* III, σ. 75, ἀρ. 2437· Ο ΙΔΙΟΣ, *Novum Auctarium*, σ. 262, ἀρ. 2437.

14. Γιὰ τὸν κώδικα *Baltimorensis Walters 521* βλ. P. VAN DEN VEN, «Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la bibliothèque patriarcale du Caire», *Le Muséon* ν.σ. 15 (1914), 65-82, ειδικότερα σ. 71, ἀρ. 33· G. R. PAPPULOV, «A Catalogue of the Greek Manuscripts at the Walters Art Museum», *The Journal of the Walters Art Museum* 62 (2004) (= *A Catalogue of Greek Manuscripts at the Walters Art Museum and Essays in Honor of Gary Vikan*), 71-187, ειδικότερα σ. 83-88.

15. *Passio acephala S. Theodoti Cyreniensis episcopi e codice Patmensi 736* (στό ἐξῆς: *Passio acephala e codice Patmensi 736*), ἔκδ. FR. HALKIN, «Une passion de S. Théodote de Cyrénie

6. Τις σχετικές αναφορές στο *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως*¹⁶, οί διάφορες παραλλαγές του οποίου χρονολογούνται από τὰ τέλη τοῦ Θ΄ ἕως τὶς ἀρχές τοῦ ΙΒ΄ αἰώνα¹⁷.

7. Τὸ σύντομο συναξάριο καὶ μιὰ ἀκόμη μικρὴ ἀναφορὰ στὸ *Μηνολόγιον* τοῦ Βασιλείου Β΄ Βουλγαροκτόνου (976-1025)¹⁸, πού σώζεται στὸν κώδικα

---

dans le manuscrit 736 de Patmos», *Byzantion* 52 (1982), 191-193 (τὸ κείμενο: σ. 191.1-193.10). Βλ. σχετικὰ Α. EHRHARD, *Überlieferung* I, σ. 587 καὶ σημ. 2· FR. HALKIN, *Bibliotheca Hagiographica Graeca* III, σ. 74, ἀρ. 2436· Ο ΙΔΙΟΣ, *Novum Auctarium*, σ. 262, ἀρ. 2436. Γιὰ τὸν κώδικα Patmensis 736 βλ. Δ. ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΣ, «Πατριακῆς βιβλιοθήκης συμπλήρωμα. Ἄγνωστοι κώδικες», *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος* 10 (1912), 246-267, εἰδικότερα σ. 246-257, ἀρ. (1) ΨΛC΄.

16. *Συναξάριον περιέχον ὄλου τοῦ ἐνιαυτοῦ τῶν ἁγίων μαρτύρων καὶ τῶν ὁσίων ἐν συντόμῳ τὰ ὑπομνήματα* (στὸ ἔξης: *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως*), ἔκδ. Η. DELEHAYE, *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae e codice sirmondiano nunc berlinensi adiectis synaxariis selectis, Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris*, Bruxellis 1902 (ἀνατ. 1985), σ. 400.52-53 (17 Ἰανουαρίου), 404.28-43 (19 Ἰανουαρίου), 502.12-25 (2 Μαρτίου), 661.51 (6 Μαΐου), 680.31-32 (12 Μαΐου).

17. Γιὰ τὸ *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως* βλ. W. VANDER MEIREN, «Précisions nouvelles sur la généalogie des synaxaires byzantins», *Analecta Bollandiana* 102 (1984), 297-301· Α. LUZZI, «Note sulla recensione del Sinassario di Costantinopoli patrocinata da Costantino VII Porfirogenito», *Rivista di Studi Bizantini e Neoellenici* v.σ. 26 (1989), 139-186· Ο ΙΔΙΟΣ, «Per l'identificazione degli imperatori bizantini commemorati nel Sinassario di Costantinopoli», *Rivista di Studi Bizantini e Neoellenici* v.σ. 33 (1996), 45-66· Ο ΙΔΙΟΣ, «Precisazioni sull'epoca di formazione del Sinassario di Costantinopoli», *Rivista di Studi Bizantini e Neoellenici* v.σ. 36 (1999), 75-91· Ο ΙΔΙΟΣ, «Synaxaria and the Synaxarion of Constantinople», στὸ: ST. ΕΦΘΥΜΙΑΔΙΣ (ἔκδ.), *The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography*, τόμ. II: *Genres and Contexts*, Farnham, Surrey - Burlington, Vermont 2014, σ. 197-208 (ἀρ. 7)· R. F. TAFT - N. P. ŠEVČENKO, «Synaxarion», *ODB* III, σ. 1991· B. Flusin, «Synaxarion of the Great Church», στὸ: D. THOMAS - A. MALLETT (ἔκδ.), *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History* [History of Christian-Muslim Relations, 15], τόμ. III: (1050-1200), Leiden - Boston 2011, σ. 574-585, μὲ ἀναφορὰ στὴ βιβλιογραφία.

18. *Μηνολόγιον* Βασιλείου Β΄ Βουλγαροκτόνου, ἔκδ. ANNIBAL TITULI SANCTI CLEMENTIS PRESBYTER CARDINALIS ALBANUS, *Menologium Graecorum jussu Basilii imperatoris Graece olim editum, munificentia et liberalitate sanctissimi domini nostri Benedicti XIII*, τόμ. I-III, Urbini 1727, τόμ. II, σ. 119.1-24 (19 Ἰανουαρίου), τόμ. III, σ. 3.34-36 (2 Μαρτίου). Ἡ ἔκδοσις αὐτὴ ἀνατυπώθηκε στὴν *Patrologia Graeca*. Βλ. ANNIBAL TITULI SANCTI CLEMENTIS PRESBYTER CARDINALIS ALBANUS, «Menologium Graecorum, Basilii Porphyrogeniti imperatoris jussu editum», *Patrologia Graeca*, τόμ. CXVII, Parisiis 1864 (ἀνατ. Turnholti 1996, Ἀθήναι 2005), σ. 9A-614C (τὸ κείμενο: σ. 19B-614C), εἰδικότερα σ. 265D-268A (19 Ἰανουαρίου), 336C (2 Μαρτίου). Βλ. καὶ ST. A. MORCELLI, *Μηνολόγιον τῶν εὐαγγελίων ἑορταστικὸν sive Kalendarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, τόμ. I-II, Romae 1788, τόμ. I, σ. 85.3-6, 89.18-20.

Vaticanus graecus 1613, φφ. I-XV, 1-434, τοῦ ΙΑ' αἰῶνα¹⁹. Τὸ Μηνολόγιον ἀποτελεῖ στὴν πραγματικότητα μιὰ παραλλαγή τοῦ *Συναξαρίου Κωνσταντινουπόλεως* (παραλλαγή Β*) γιὰ τοὺς μῆνες Σεπτέμβριο - Φεβρουάριο καὶ χρονολογεῖται στὶς ἀρχές τοῦ ΙΑ' αἰῶνα²⁰.

8. Τῆ σχετικὴ ἀναφορὰ στὸ *Τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας*²¹, τὸ ἀρχαιότερο πλήρες χειρόγραφο τοῦ ὁποῦ οὗ κώδικας Patmensis 266, φφ. 1r-244r,

19. Γιὰ τὸν κώδικα Vaticanus graecus 1613 βλ. H. DELEHAYE, *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, σ. xxiii-xxiv· C. GIANNELLI, *Codices vaticani graeci. Codices 1485-1683* [Bybliothecae Apostolicae Vaticanae codices manu scripti recensiti iussu Pii XII Pontificis Maximi], In Bybliotheca Vaticana 1950, σ. 276-278, ἀρ. 1613. Μαυρόασπη πανομοιότυπη ἀναπαραγωγή (facsimile) τοῦ κώδικα ἐπιμελήθηκε παλαιότερα ὁ P. Franchi de' Cavalieri, ἐνὸς πρὸ πρόσφατη ἔγχρωμη ἔκδοση ἔγινε ἀπὸ τὴ Bibliotheca Apostolica Vaticana, τὴν Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν ἰσπανικὸ ἐκδοτικὸ οἶκο Testimonio Compañia Editorial. Βλ. P. FRANCHI DE' CAVALIERI, *Il Menologio di Basilio II (Cod. Vaticano greco 1613)* [Codices e Vaticanis selecti, Phototypice expressi, iussu Pii PP. X, consilio et opera curatorum Bibliothecae Vaticanae, VIII], τόμ. I: *Testo*, Torino 1907, τόμ. II: *Tavole*, Torino 1907· *‘El Menologio’ de Basilio II, Emperador de Bisancio (Vat. Gr. 1613)* [Coleccion Scriptorium, 27], Madrid 2005.

20. Γιὰ τὸ Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου Β' Βουλγαροκτόνου βλ. H. DELEHAYE, «Le synaxaire de Sirmond», *Analecta Bollandiana* 14 (1895), 396-434, εἰδικότερα σ. 404-407· P. FRANCHI DE' CAVALIERI, *Menologio I*, σ. ν κ.έ.· S. DER NERSESSIAN, «Remarks on the Date of the Menologion and the Psalter written for Basil II», *Byzantion* 15 (1940-1941), 104-125· I. ŠEVČENKO, «The Illuminators of the Menologium of Basil II», *Dumbarton Oaks Papers* 16 (1962), 243-276 (= O ΙΔΙΟΣ, *Ideology, Letters and Culture in the Byzantine World*, Variorum Reprints, London 1982, ἀρ. XI)· O ΙΔΙΟΣ, «On Pantoleon the Painter», *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 21 (1972) (= H. HUNGER - M. RESTLE [ἔκδ.], *Festschrift für Otto Demus zum 70. Geburtstag*), 241-249 (= O ΙΔΙΟΣ, *Ideology, Letters and Culture*, ἀρ. XII)· A. FROLOW, βιβλιοκρισία στὰ *Byzantinoslavica* 26 (1965), 404-408· N. P. ŠEVČENKO, «Menologion of Basil II», *ODB II*, σ. 1341-1342· D. G. KATSARELIAS, «Menologion of Basil II», στὸ: H. C. EVANS - W. D. WIXOM, *The Glory of Byzantium. Art and Culture of the Middle Byzantine Era, A.D. 843-1261*, New York 1997, σ. 100-101 (ἀρ. 55)· P. CESARETTI, «Un Leitmotiv narrativo tra la Vita di santa Teofano (BHG 1794) e il “Menologio di Basilio II” (cod. Vat. gr. 1613)», στὸ: *Ἀμπελοκήπιον. Studi di amici e colleghi in onore di Vera von Falkenhausen*, τόμ. II, Roma 2005 (= *Νέα Ῥώμη / Nea Rhome* 2 [2005]), σ. 115-149· A. LUZZI, «Edizione di alcuni sinassari Β* assenti nel Menologium Graecorum», στὸ: *Ἀμπελοκήπιον. Studi di amici e colleghi in onore di Vera von Falkenhausen*, τόμ. III, Roma 2006 (= *Νέα Ῥώμη / Nea Rhome* 3 [2006]), σ. 207-222· B. FLUSIN, «Synaxarion of the Great Church», σ. 575, 577, 583· FR. D'AIUTO (διεύθ.), *El “Menologio de Basilio II”. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. gr. 1613. Libro de estudios con ocasión de la edición facsimil*, ἰσπανικὴ ἔκδοση I. PÉREZ MARTÍN [Colección Scriptorium, 18], Città del Vaticano - Atenas - Madrid 2008, σ. 45 κ.έ., μὲ ἀναφορὰ στὴ βιβλιογραφία.

21. *Τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας*, ἔκδ. J. MATEOS, *Le Typicon de la Grande Église. Ms. Sainte-Croix no 40, Xe siècle. Introduction, texte critique, traduction et notes* [Orientalia Christiana Analecta, 165-166], τόμ. I-II, Roma 1962-1963, τόμ. I, σ. 202.12-15.

χρονολογείται από τον Η. Delehaye στα τέλη του Θ' ή στις αρχές του Ι' αιώνα²².

9. Τη σχετική αναφορά στο παλαιστινιο-γεωργιανό Καλανδάριο του κώδικα Sinaiticus georgianus 34, φφ. 1r-210v, του Ι' αιώνα²³.

10. Τις σχετικές αναφορές στα Έκλογάδια ή Λεξιονάρια που σώζονται στους κώδικες Vaticanus graecus 350 του ΙΑ' αιώνα, Bodlianus Auct. T. inf. 2. 7 του ΙΒ' αιώνα και Sinaiticus graecus 289 του ΙΒ' αιώνα²⁴.

Ο Άγιος Θεόδοτος έζησε και έδρασε κατά τα τελευταία χρόνια της ρωμαϊκής κυριαρχίας στην Κύπρο²⁵. Όπως μαρτυρεί το έγκώμιον του ρήτορος Νι-

22. Η. DELEHAYE, *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, σ. liii-iv. Τη χρονολόγηση του Η. Delehaye αποδέχεται ο J. ΜΑΤΕΟΣ, *Tyricion I*, σ. x-xviii. Για τον κώδικα Patmensis 266 βλ. Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, *Πατριακή Βιβλιοθήκη ήτοι αναγραφή των εν τη βιβλιοθήκη της κατά την νήσον Πάτιμον γεραράς και βασιλικής μονής του αγίου αποστόλου και ευαγγελιστού Ιωάννου του Θεολόγου τεθησαυρισμένων χειρογράφων τευχών*, Αθήνησιν 1890, σ. 136, άρ. ΣΞΣ'. Η. DELEHAYE, *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, σ. x-xi, liii-v'. J. ΜΑΤΕΟΣ, *Tyricion I*, σ. v, viii-xviii. Για το *Τυρικόν της Μεγάλης Έκκλησίας* βλ. J. ΜΑΤΕΟΣ, *Tyricion I*, σ. iii-xxv'. R. F. ΤΑΦΤ - Α. ΚΑΖΗΔΑΝ, «Tyricion of the Great Church», *ODB III*, σ. 2132-2133, με αναφορά στη βιβλιογραφία.

23. G. GARITTE, *Le calendrier palestinogéorgien du Sinaiticus 34 (Xe siècle)* [Subsidia hagiographica, 30], Bruxelles 1958, σ. 45.9-11. Βλ. και τα σχόλια αυτόθι, σ. 135-136, όπου και αναφορά στην εσφαλμένη αναγραφή του Αγίου Θεοδότου ως *προεσβυτέρου* αντί ως *ιερομόναχου*. Για το παλαιστινιο-γεωργιανό Καλανδάριο και τον κώδικα Sinaiticus georgianus 34 βλ. την έκτενη εισαγωγή, *αυτόθι*, σ. 13-42.

24. Βλ. Θ. Ξ. ΠΙΑΓΚΟΥ, «Ο κύκλος των έορταζομένων αγίων και οί Κύπριοι άγιοι. Προσέγγιση της τάξεως με βάση τους κανόνες και τα Λεξιονάρια», στο: Θ. Ξ. ΠΙΑΓΚΟΥ (έπιμ.), *Έκκλησία Κύπρου, 2000 χρόνια Χριστιανισμού, Πρακτικά Έπιστημονικού Συνεδρίου, Λευκωσία, 9-11 Ιουνίου 2000 (Κέντρο Μελετών Ίεράς Μονής Κύκκου, Αρχάγγελος)*, Λευκωσία 2002, σ. 207-252 (άρ. 10), ειδικότερα σ. 249, άρ. 11 (= Ο ΙΔΙΟΣ, *Κανόνες και Λατρεία*, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 93-146 [άρ. 2], ειδικότερα σ. 142, άρ. 11). Για τα Έκλογάδια ή Λεξιονάρια βλ. Ι. Δ. ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΣ, «“Ευαγγελιστάριον” - “Ευαγγελιάριον” - “Ευαγγέλιον”. Διευκρινίσεις στην επικρατούσα όρολογία», στο: *Αναφορά εις μνήμην Μητροπολίτου Σάρδεων Μαξίμου 1914-1986*, τόμ. Γ', Γενεύη 1989, σ. 107-117 (= Ο ΙΔΙΟΣ, *Μελέτες έρμηνείας και θεολογίας της Καινής Διαθήκης* [Βιβλική Βιβλιοθήκη, 7], Θεσσαλονίκη 1990, σ. 299-315 [άρ. 16]). Ο ΙΔΙΟΣ, «Η πατριαρχική έκδοση της Καινής Διαθήκης του 1904 και ή άξια των βυζαντινών Έκλογαδίων», *Έπιστημονική Έπετηρίδα Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Τμήμα Θεολογίας* 9 (1999) (= *Τιμητικό άφιέρωμα στον Όμότιμο Καθηγητή Άλέξανδρο Γουσίδη*), 129-139.

25. Για τη ρωμαϊκή περίοδο στην Κύπρο βλ. Τ. Β. ΜΙΤΦΟΡΔ, «Roman Cyprus», στο: Η. ΤΕΜΠΟΡΙΝΙ (έκδ.), *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, μέρ. II: *Principat*, τόμ. 7.2: *Politische Geschichte (Provinzen und Randvölker: Griechischer Balkanraum; Kleinasien)*, Berlin - New York 1980, σ. 1285-1384. D. ΡΟΤΤΕΡ, «Η Κύπρος έπαρχία της Ρωμαϊκής Αυτοκρα-

κήτα, καταγόταν από την Κυρήνεια: Οὗτος γὰρ ὁ θεῖος καὶ πάνσοφος ἀνὴρ, ὁ καλὸς τῶ ὄντι ποιμὴν καὶ τῶν Χριστοῦ προβάτων ἐννομώτατος νομεύς, ὁ πατρίδα μὲν τὴν κατὰ Κύπρον Κυρηναίαν, μᾶλλον δὲ τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ ἐσχικώς...²⁶. Ἀφοῦ δέχθηκε ἀπὸ τὴ νηπιακὴ ἡλικία τὴν ὀρθὴ ἀνατροφή καὶ πάσαις ἀρεταῖς θεαῖς καὶ πάσῃ σοφίᾳ καὶ χάριτι τῆς ἐν Χριστῷ προκόπτων τελειότητος, ἀξιώθηκε τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος καὶ στὴ συνέχεια ἐπὶ τὸν τῆς ἐπισκοπῆς θρόνον θεοῦ τε ψήφω καὶ θεῶν ἀρχιερέων ἀνυψοῦται²⁷. Ὑπῆρξε δραστήριος ὡς ἐπίσκοπος, φροντίζοντας τὸ ποιμνίον του καὶ πολεμώντας τοὺς αἵρετικούς καὶ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς ἀρχαίας θρησκείας²⁸. Ἔως οὗτο ἐκμαίνεται μὲν ἐξαπίνης ὁ τῆς εὐσεβείας ἐχθρὸς, ὁ σκληρὸς διωγμὸς τῶν Χριστιανῶν, τοῦ ὁποῦ θύμα ὑπῆρξε καὶ ὁ Ἅγιος Θεόδωτος²⁹. Οἱ ἀγιολογικὲς πηγὲς παρέχουν ἀρκετὲς λεπτομέρειες γιὰ τὴ φυλάκιση καὶ τὰ βασανιστήρια πού ὑπέστη, καθὼς καὶ γιὰ τοὺς διαλόγους του μὲ τὸν διώκτη του Σαβίνο³⁰. Διασώζουν ἐπίσης τὸν λόγο του πρὸς τοὺς Χριστιανούς, ἐνῶ βρισκόταν στὴ φυλακῆ³¹.

Ἐνα σημαντικὸ ζήτημα πού προκύπτει ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν ἀφορᾷ τὴ χρονολόγησι τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἁγίου Θεοδότου. Ὁ ρήτωρ Νικήτας σαφῶς τοποθετεῖ τὸν διωγμὸ τοῦ ἁγίου ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (284-305),

---

τορία», μετάφρ. Κ. ΧΑΤΖΗΣΤΕΦΑΝΟΥ, στό: Θ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ (ἔκδ.), *Ἱστορία τῆς Κύπρου*, τόμ. Β': Ἀρχαία Κύπρος, μέρ. Β', Λευκωσία 2000, σ. 763-864 (κεφ. ΠΓ').

26. Νικήτα ῥήτορος ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Θεόδωτον, σ. 2.21-3.1.

27. Νικήτα ῥήτορος ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Θεόδωτον, σ. 3.5-16. Βλ. καὶ *Βίος καὶ πολιτεία καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Θεοδότου*, σ. 170.20-24: *Τούτων εἷς ἦν καὶ ὁ μακάριος οὗτος Θεόδωτος, εὐσεβοῦς μὲν ῥίξης ὑπάρχων βλαστός, βίον δὲ ζήσας ἐκ πρώτης ἡλικίας θεάρεστον καὶ πᾶσιν ἀγαθοῖς ἔργοις κατάκοσμον· δι' ὃν καὶ ψήφω θεῖα τοῦ θρόνου τῆς ἀρχιερωσύνης ἐπέβη, τῆς κατὰ Κύπρον Κυρηναίας τὴν ἐκκλησίαν ἐγχειρισθείς καὶ τὴν ἐκέισε τοῦ Χριστοῦ ποιμνὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀξίως ἄρα ποιμαίνειν ἐπιτραπέις...*

28. Βλ. Νικήτα ῥήτορος ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Θεόδωτον, σ. 3.24-4.12: *Βίος καὶ πολιτεία καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Θεοδότου*, σ. 170.20-30.

29. Νικήτα ῥήτορος ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Θεόδωτον, σ. 4.16-17.

30. Βλ. Νικήτα ῥήτορος ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Θεόδωτον, σ. 4.13 κ.έ.: *Passio acephala e cod. Vatic. Ottobon. gr. 54*, σ. 239.1 κ.έ.: *Βίος καὶ πολιτεία καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Θεοδότου*, σ. 172.31-48· *Passio acephala e codice Patmensi 736*, σ. 191.1-192.20. Συντομότερες εἶναι οἱ ἀναφορῆς στά συναξάρια. Βλ. *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως*, στ. 404.28-37, 502.12-20· *Μηολόγιον Βασιλείου Β' Βουλγαροκτόνου II*, σ. 119.5-14 (= *Patrologia Graeca CXVII*, στ. 265D-268A).

31. Λόγους τοῦ Ἁγίου Θεοδότου στὴ φυλακῆ διασώζουν τὸ ἐγκώμιον τοῦ ῥήτορος Νικήτα καὶ τὸ μαρτυρολόγιον τοῦ κώδικα Vaticanus Ottobonensis graecus 54. Βλ. Νικήτα ῥήτορος ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Θεόδωτον, σ. 7.17-8.11· *Passio acephala e cod. Vatic. Ottobon. gr. 54*, σ. 245.12-246.4.

ὅταν στήν Κύπρο ἦταν διοικητὴς ὁ Σαβῖνος: ... ἐκμαίνεται μὲν ἐξαπίνης ὁ τῆς εὐσεβείας ἐχθρὸς, ἐκμαίνει δὲ πάντας ὅσοι τῆς αὐτοῦ δυσμενείας ὑπασπισταὶ καὶ θεράποντες καθειστήκεσαν δραστήριοι· ὧν εἷς καὶ Σαβῖνος ὁ δεινὸς ἦν, παρὰ Διοκλητιανοῦ μὲν τότε τὸ τῆς ἡγεμονίας εἰληφὸς κράτος, κατὰ Κύπρον δὲ τὰς κατὰ τῶν ἁγίων ὠμῶς ἐξετάσεις διαπιθεῖς...³². Τὸν Σαβῖνο ὡς διώκτη τοῦ Ἁγίου Θεοδότου ἀναφέρουν ἐπίσης τὸ μαρτυρολόγιο τοῦ κώδικα Vaticanus Ottobonensis graecus 54³³, τὸ *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως*³⁴, τὸ *Μηνολόγιον* τοῦ Βασιλείου Β΄ Βουλγαροκτόνου³⁵ καὶ τὸ μαρτυρολόγιο τοῦ κώδικα Baltimorensis Walters 521³⁶.

Ὁ Ἀντίστιος Σαβῖνος (Antistius Sabinus) εἶναι ἓνας γνωστὸς Ρωμαῖος ἀξιωματοῦχος, ὁ ὁποῖος ὑπηρετήσε ὡς *praeses provinciae Cyprgi*, δηλαδή ὡς διοικητὴς τῆς Κύπρου³⁷. Τὴν ὑπηρεσία του στὴ νῆσο ἐπιβεβαιώνουν οἱ ἀρχαιολογικὲς μαρτυρίες καὶ συγκεκριμένα ἓνας ἀριθμὸς ἐπιγραφῶν ποὺ βρέθηκαν στὴ Σαλαμίνα καὶ χρονολογοῦνται τὴν περίοδο τῆς Τετραρχίας (1 Μαρτίου 293 - 1 Μαΐου 305), δηλαδή ὅταν ἦταν *αὐγουστοὶ* ὁ Διοκλητιανὸς (284-305) καὶ ὁ Μαξιμιανὸς (286-305) καὶ *καίσαρες* ὁ Γαλέριος (295-305 ὡς *καίσαρ*, 305-311 ὡς

32. Νικητὰ ῥήτορος ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Θεόδοτον, σ. 4.16-20. Ἐσφαλμένα κάποιοι ἐρευνητὲς τοποθετοῦν τὸν διωγμὸ τοῦ Ἁγίου Θεοδότου ἐπὶ Λικινίου, χωρὶς νὰ κάνουν ἀναφορὰ στὸν διωγμὸ του ἐπὶ Διοκλητιανοῦ. Βλ. J. HACKETT, *History*, σ. 313, 386-387· Ο ΙΔΙΟΣ, *Ἱστορία Β΄*, σ. 99, 186· H. DELEHAYE, «Saints de Chypre», σ. 258· Σ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, «Ἁγιὸς Θεόδωτος», σ. 5-6· Ο ΙΔΙΟΣ, *Ἁγιολόγιον*, σ. 177. Ὁ Stefano Lusignano παλαιότερα ὑποστήριξε ὅτι ὁ Ἁγιὸς Θεόδωτος μαρτύρησε ἐπὶ Δεκίου (249-251). Βλ. παρακάτω, σημ. 77.

33. *Passio acephala e cod. Vatic. Ottobon. gr. 54*, σ. 239.20, 241.9, 28, 242.16 κ.έ.

34. *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως*, στ. 404.30-35, 502.14-20.

35. *Μηνολόγιον Βασιλείου Β΄ Βουλγαροκτόνου II*, σ. 119.5-14 (= *Patrologia Graeca* CXVII, στ. 265D-268A).

36. *Βίος καὶ πολιτεία καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Θεοδότου*, σ. 172.31-32.

37. Γὰ τὸν Ἀντίστιο Σαβῖνο βλ. G. HILL, *A History of Cyprus*, τόμ. I-IV, Cambridge 1940-1952 (ἀνατ. 1972), τόμ. I, σ. 230-231 σημ. 1· A. H. M. JONES - J. R. MARTINDALE - J. MORRIS, *The Prosopography of the Later Roman Empire*, τόμ. I-III/A-B, Cambridge 1971-1992 (στὸ ἐξῆς: *PLRE*), τόμ. I, σ. 792 (Antistius Sabinus 9)· I. MICHAELIDOU-NICOLAOU, «Antistius Sabinus, an Unknown Praeses of Cyprus», στό: *Acta of the Fifth International Congress of Greek and Latin Epigraphy*, Cambridge 1967, Oxford 1971, σ. 381-383· T. B. MITFORD - I. K. NICOLAOU, *The Greek and Latin Inscriptions from Salamis* [Salamis, 6], Nicosia 1974, σ. 62 (ἀρ. 39), 167 (ἀρ. 130)· T. BEKKER-NIELSEN, *The Roads of Ancient Cyprus*, Copenhagen 2004, σ. 62-63· T. D. BARNES, *Early Christian Hagiography and Roman History*, Tübingen 2010, σ. 137-138 καὶ σημ. 78.

αύγουστος) και ὁ Κωνσταντῖος Χλωρός (293-305 ὡς *καῖσαρ*, 305-306 ὡς *αὐγουστος*)³⁸.

Προβληματισμὸ δημιουργεῖ ἡ πληροφορία τοῦ *Συναξαρίου Κωνσταντινουπόλεως*³⁹, τοῦ *Μηνολογίου* τοῦ Βασιλείου Β΄ Βουλγαροκτόνου⁴⁰ καὶ τοῦ μαρτυρολογίου τοῦ κώδικα *Baltimorensis Walters 521*⁴¹ ὅτι ὁ Ἅγιος Θεόδωτος μαρτύρησε ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λικινίου (307-324) καὶ Σαβίνου ἡγεμόνος ἢ ἡγεμονεύοντος τῆς Κύπρου. Ἴσως πρόκειται γιὰ σφάλμα, ἐκτὸς ἂν ὁ Σαβίνος συνέχισε νὰ εἶναι *praeses provinciae Cyprī* καὶ ἐπὶ Λικινίου, ὁπότε συνεχίστηκε ὁ διωγμὸς τοῦ Ἁγίου Θεοδοῦτος⁴².

38. J. POUILLOUX - P. ROESCH - J. MARCILLET-JAUBERT - L. DARMEZIN, *Salamine de Chypre. XIII. Testimonia Salamina 2. Corpus épigraphique*, Paris 1987, ἀρ. 151 (293-305), σ. 66.1-6, ἀρ. 152 (293-305), σ. 67.1-5, ἀρ. 153 (293-305), σ. 68.1-9, ἀρ. 154 (293-305), σ. 68.1-8, ἀρ. 155 (293-305), σ. 68.1-8, ἀρ. 156 (τελευταία ἔτη τοῦ Γ΄ αἰῶνα - πρῶτα ἔτη τοῦ Δ΄ αἰῶνα), σ. 68.1-3 (A), 68.1 (B). Γιὰ τίς παλαιότερες ἐκδόσεις βλ. F. H. MARSHALL, *The Collection of Ancient Greek Inscriptions in the British Museum*, μέρ. IV, τμημ. II: *Supplementary and Miscellaneous Inscriptions*, Oxford 1916, σ. 141, ἀρ. DCCCCXCVI· I. MICHAELIDOU-NICOLAOU, *Cypriot Inscribed Stones* [Picture Book No. 6], Nicosia 1971, σ. 34-35, ἀρ. XLV· Η ΙΔΙΑ, «Antistius Sabinus», σ. 381.1-8 (A), 381.1-8 (B), 382.1-6· T. B. MITFORD - I. K. NICOLAOU, *Greek and Latin Inscriptions*, ἀρ. 25 (Γ΄ αἰῶνας), σ. 46.1-2, ἀρ. 39 (293), σ. 62.1-9, ἀρ. 40 (293), σ. 64.1-9, ἀρ. 41 (περίπου 346), σ. 65.1-9, ἀρ. 42 (περίπου 346), σ. 67.1-68.8, ἀρ. 129 (293), σ. 165.1-6, ἀρ. 130 (293), σ. 166.1-8, ἀρ. 131 (293), σ. 168.1-8.

39. *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως*, στ. 404.28-31: *Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἄθλησις τοῦ ἁγίου μάρτυρος Θεοδοῦτου ἐπισκόπου πόλεως Κυρηνίας τῆς Κύπρου. Οὗτος ἦν ἐπὶ Λικινίου τοῦ βασιλέως καὶ Σαβίνου ἡγεμόνος τῆς Κυπρίων νήσου...*, 502.12.15: *Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἄθλησις τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Θεοδοῦτου ἐπισκόπου Κυρηνίας τῆς Κύπρου. Οὗτος ὑπῆρχεν ἐπὶ Λικινίου βασιλέως καὶ Σαβίνου ἡγεμόνος Κύπρου.*

40. *Μηνολόγιον Βασιλείου Β΄ Βουλγαροκτόνου* II, σ. 119.5-6 (= *Patrologia Graeca* CXVII, στ. 265D): *Οὗτος ἦν ἐπὶ Λικινίου τοῦ βασιλέως καὶ Σαβίνου ἡγεμόνος τῆς Κυπρίων νήσου.*

41. *Βίος καὶ πολιτεία καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Θεοδοῦτου*, σ. 170.1-2: *Λικινίου τοῦ δυσσεβοῦς βασιλεύοντος καὶ τὴν μαρὰν τῶν εἰδώλων θησακείαν πᾶσι τρόποις αὔξειν ἐθέλοντος...*, 172.31-32: *Ταχὺ γὰρ τοῖς τοῦ σκότους υἱοῖς κατάδηλος γίνεται· καὶ Σαβίνου τῷ βήματι τὸ τῆν καῦτα τῆς Κυπρίων νήσου ἡγεμονεύοντος ἀγωγήμος γίνεται.*

42. Εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ περίπτωση ταύτισης τοῦ Ἀντιστίου Σαβίνου μὲ τὸν τῶ *πάν ἐξοχωτάτων ἐπάρχων ἀξιωματι τετιμημένον Σαβίνον*, ὁ ὁποῖος κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τοῦ *praefectus praetorio Orientis* ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα Μαξιμίνου Νταία (Maximinus II ἢ Maximinus Daia, 305-308 ὡς *καῖσαρ*, 310-312 ὡς *αὐγουστος*). Ὁ Σαβίνος κατόπι ἐντολῆς τοῦ Μαξιμίνου Νταία, μετὰ ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ ἐδίκτου τῆς Σαρδικῆς τοῦ Γαλερίου στῆς 30 Ἀπριλίου 311, ἐπανέλαβε τὸν διωγμὸ τῶν Χριστιανῶν. Βλ. *Εὐσεβίου Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία*, ἔκδ. G. BARDY, *Eusèbe de Césarée Histoire ecclésiastique* [Sources Chrétiennes, 31, 41, 55, 73], τόμ. I-IV, Paris 1952-1960 (ἀνατ. 1983-2001), βιβλ. Θ΄, I, 2-6, τόμ. III, σ. 44.14-45.22. Ὁ ἀξιωματοῦχος αὐτὸς δέχθηκε στὰ τέλη τοῦ 312, μετὰ ἀπὸ τὴν νίκη τοῦ Κωνσταντίνου ἐπὶ τοῦ Μαξεντίου (Maxentius, 306-312) στῆ

Είναι πάντως ενδιαφέρον νὰ σημειώσουμε ἐδῶ παρενθετικά τὴ χρήση τοῦ ὀνόματος τοῦ Σαβίνου ὡς διώκτη ἁγίων στὴν Κύπρο καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις, πὺν συνδέονται μὲ τὸ ζήτημα τῶν καλουμένων «Ἀλαμανῶν ἁγίων», Βυζαντινῶν μοναχῶν στὴν πραγματικότητα πὺν ἦλθαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ καὶ κυρίως τὴ Συρία καὶ ἁγίασαν στὴν Κύπρο σὲ διάφορες περιστάσεις κατὰ τὴν πρῶμη καὶ μέση βυζαντινὴ περίοδο⁴³. Εἶναι φανερὸ ὅτι στίς Ἀκολουθίες κάποιων ἀπὸ τοὺς ἁγίους αὐτοὺς παρεισέφεραν, ἐκτὸς τῆς ἐσφαλμένης ἀποψης περὶ τῆς ἐξ Ἀλαμανίας καταγωγῆς τους, καὶ ἀρκετὰ ἄλλα στοιχεῖα, ὅπως γιὰ παράδειγμα ὁ διωγμὸς τους ἀπὸ τὸν Σαβίνο. Μιὰ τέτοια περίπτωση εἶναι ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου τῆς Ὁρμήδειας, πὺν ἐξέδωσε, μαζί μὲ Ἀκολουθίες ἄλλων ἁγίων, ὁ ἀρχιμανδρὴτης Κυπριανός, μὲ φροντίδα καὶ δαπάνη τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Χρυσάνθου (1767-1810), στὴ Βενετία τὸ 1779⁴⁴. Τὸ συναξάριο ἀπὸ τὴν Ἀκολουθία αὐτὴ ἀνατύπωσε ὁ διαπρεπὴς ιστοριοδίφης τοῦ ἸΘ' αἰῶνα Κ. Ν. Σάθας τὸ 1883⁴⁵. Μάλιστα ὁ Κ. Ν. Σάθας, στὸν ὅποιον ὀφείλεται ἡ

Μιλβία Γέφυρα στίς 28 Ὀκτωβρίου 312, μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Μαξιμίνου Ντία πὺν ἐπέτρεπε τὴ χριστιανικὴ λατρεία. Βλ. ΕΥΣΕΒΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία*, βιβλ. Θ', ΙΧα, 1-12, τόμ. ΙΙΙ, σ. 65.1-67.29. Γι' αὐτὸν βλ. *PLRE I*, σ. 791 (Sabinus 3). Γιὰ τὴν περίπτωση ταύτησης τῶν δύο προσώπων βλ. Τ. Β. MITFORD - Ι. Κ. NICOLAOU, *Greek and Latin Inscriptions*, σ. 167 σημ. 3 (ἀρ. 130).

43. Γιὰ τὸ ζήτημα τῶν καλουμένων «Ἀλαμανῶν ἁγίων» βλ. Η. DELEHAYE, «Saints de Chypre», σ. 249-254· C. P. KYRRIS, «The 'Three Hundred Alaman Saints' of Cyprus: Problems of Origin and Identity. A Summary», στί: Α. Α. Μ. BRYER - G. S. GEORGHALLIDES (ἐκδ.), *The Sweet Land of Cyprus. Papers Given at the Twenty-Fifth Jubilee Spring Symposium of Byzantine Studies, Birmingham, March 1991*, Nicosia 1993, σ. 203-235· ΧΑΡΙΤΩΝ ΜΟΝΑΧΟΣ ΣΤΑΥΡΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ, «Οἱ ἐν Κύπρῳ ὅσοι καὶ θεοφόροι ἀσκηταὶ Ἡλιόφωτος, Αὐξουθένιος, Ἐπαφρόδιτος καὶ Εὐθένιος: Ἡ βυζαντινὴ ἀσματικὴ Ἀκολουθία καὶ ὁ ἀπολεσθεὶς (;) Βίος αὐτῶν», *Κυπριακαὶ Σπουδαὶ* 66 (2002) (= *Ἀφιέρωμα εἰς Γεώργιον Κ. Ἰωαννίδην*), 43-107, εἰδικότερα σ. 45-49· ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΜΟΡΦΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΣ, «Μικρὰ Ἀσία καὶ Συροπαλαιστίνη. Ἡ πνευματικὴ ἐνδοχώρα τῶν Κυπρίων», στί: Θ. Ξ. ΓΙΑΓΚΟΥ - ΧΡ. ΝΑΣΣΗΣ (ἐπιμ.), *Κυπριακὴ Ἀγιολογία. Πρακτικὰ Α' Διεθνoῦς Συνεδρίου, Παραλίμνι, 9-12 Φεβρουαρίου 2012*, Ἁγία Νάπα - Παραλίμνι 2015, σ. 305-326.

44. Ἀκολουθία τῶν Ὁσίων Ἀναστασίου, Χαρίτωνος, Αὐξεντίου, καὶ Κενδέα. Τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ. Τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, Κυθήρης, καὶ Κωνσταντίνου μάρτυρος. Νῦν τὸ πρῶτον ἐκδοθεῖσαι σπουδῆ μὲν καὶ δαπάνη τοῦ Μακαριωτάτου καὶ Σεβασμιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου πάσης Κύπρου κυρίου κυρίου Χρυσάνθου. Δι' ἐπιστάσιος δὲ τοῦ Κυπριανοῦ Ἀρχιμανδρῆτου, Διορθωθεῖσατε ὡς οἶόν τε, ὑπὸ τοῦ Ἱεροδιακόνου Ἀνθίμου, τῶν Κυπρίων, Ἐνετίησιν 1779, σ. 124-132, εἰδικότερα σ. 124.1-125.31.

45. C. SATHAS, «Vies des Saints Allemands de l'Église de Chypre», *Archives de l'Orient Latin* 2 (1884) 405-427 (ἀρ. Ι) (= αὐτοτ. ἀνατ. Gênes 1884), εἰδικότερα σ. 423.1-425.43.

διαίωνηση τῆς θεωρίας περὶ «Ἀλαμανῶν ἁγίων», ὑποστήριξε ὅτι ὁ διώκτης τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Σαβίνος, πού ἀναφέρει ἡ Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου, ἦταν Ἕλληνας ἀποστάτης στὴν ὑπηρεσία τῶν Ἀράβων καὶ ὅτι ἦταν ὁ ἴδιος ὁ παράβουλος Σαβίνος πού τὸ 692 ἐπαναστάτησε ἐναντίον τῶν Ἀράβων στὸ Χωρασάν (sic)⁴⁶. Κάποιος Σαβίνος, διώκτης τῶν Χριστιανῶν, ἀπαντᾷ καὶ στὸν Βίον τοῦ Ἁγίου Ἡρακλειδίου, ἔργο τῆς ἀπόκρυφης γραμματείας τοῦ Ε΄ αἰῶνα⁴⁷.

Ἡ συνέχιση τοῦ διωγμοῦ τοῦ Ἁγίου Θεοδότου καὶ μετὰ ἀπὸ τὴ βασιλεία τοῦ Διοκλητιανοῦ βεβαιώνεται ἀπὸ τὶς πηγές, πού ἀναφέρουν ὅτι ὁ ἅγιος ἔμεινε κάποιον χρόνο στὴ φυλακὴ, μέχρις ὅτου λύθηκε ἡ τυραννία. Εἰδικότερα ὁ ρήτωρ Νικήτας γράφει: Ἐπὶ χρόνον δέ τινα τῷ δεσποτηρίῳ παραμένοντος κάκει τὸν Χριστὸν πολυτρόπως ἀγιάζοντος ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν θλίψεσι καὶ στενοχωρίαις, εὐχαριστίαις, δοξολογίαις, διδασκαλίαις, λύεται μὲν ἐξαίφνης ἡ τυραννίς...⁴⁸. Ὅπως θὰ ἦταν ἀναμενόμενο, αὐτὸ συνέβη ἐπὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου (306-337), γεγονός πού ἐπιβεβαιώνουν οἱ ἄλλες σχετικὲς πηγές.

Πιὸ συγκεκριμένα τὸ *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως* γράφει ὅτι ὁ Ἅγιος Θεόδοτος ἀπολύθηκε παυσαμένου τοῦ διωγμοῦ δόγματι τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου⁴⁹ καὶ δίνει τὴν πολὺ σημαντικὴ μαρτυρία ὅτι αὐτὸ συνέβη κατὰ τὴν ἐννεακαιδεκάτην ἰαννουαρίου⁵⁰. Τὸ *Μηνολόγιον* τοῦ Βασιλείου Β΄ Βουλγαροκτόνου ἀναφέρει ὅτι ὁ ἅγιος ἀπολύθηκε ἀπὸ τὴ φυλακὴ ἐπεὶ ἐπαύσατο ὁ κατὰ

46. C. SATHAS, «Vies des Saints Allemands», σ. 408. Γιὰ τὶς πηγές βλ. *Θεοφάνους Χρονογραφία*, ἔκδ. C. DE BOOR, *Theophanis Chronographia*, τόμ. I-II, Lipsiae 1883-1885 (ἀν. Hildesheim - New York 1980), τόμ. I, σ. 366.25-367.2· LANDOLFUS SAGAX, *Historia Romana*, ἔκδ. FR. EYSSENHARDT, *Historia Miscella*, Berolini 1869, σ. 484.15-21.

47. *Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς Ἡρακλειδίου*, ἔκδ. FR. HALKIN, «Les actes apocryphes de Saint Héraclide de Chypre disciple de l'Apotre Barnabé», *Analecta Bollandiana* 82 (1964), 133-170 (τὸ κείμενο: σ. 139.1-169.25), εἰδικότερα σ. 163.5-164.11 καὶ κυρίως σ. 164.7-11. Γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ βλ. ΣΤ. Γ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ, «Σύντομη ἀναφορὰ στὴν ἱστορία τῆς ἐπισκοπῆς Ταμασοῦ», *Ἐπετηρίδα Κέντρου Μελετῶν Ἱερῶς Μονῆς Κύκκου* 8 (2008), 59-72, εἰδικότερα σ. 60· Ο ἸΔΙΟΣ, «Οἱ πηγές γιὰ τὸν βίο καὶ τὴν ἱεραποστολικὴ δράση στὴν Κύπρο τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα», στί: Κ. ΚΟΚΚΙΝΟΦΤΑΣ (ἐπιμ.), *Ἡ Ἱερὰ Βασιλικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Ἀποστόλου Βαρνάβα. Ὁ βίος τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα - Οἱ πηγές - Ἡ ἱστορία τῆς Μονῆς - Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ*, Λευκωσία 2009, σ. 31-43, εἰδικότερα σ. 40· Ο ἸΔΙΟΣ, «Ἱστορία τῆς ἐπισκοπῆς Ταμασοῦ», στί: Κ. ΚΟΚΚΙΝΟΦΤΑΣ (ἐπιμ.), *Ἱερὰ Μητρόπολις Ταμασοῦ καὶ Ὁρεινῆς. Ἱστορία - Μνημεῖα - Τέχνη*, Λευκωσία 2012, σ. 49-74, εἰδικότερα σ. 49 σημ. 9 (ἢ σημ. στή σ. 62).

48. *Νικήτα ῥήτορος ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Θεόδοτον*, σ. 12.23-13.2.

49. *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως*, σ. 404.37-41.

50. *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως*, σ. 502.20-23.

τῶν Χριστιανῶν διωγμός, προστάξει τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου τοῦ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας κρατήσαντος⁵¹. Τὴν ἴδια πληροφορία γιὰ τὴν ἀποφυλάκιση τοῦ ἁγίου ἀπὸ τὸν Μεγάλο Κωνσταντῖνο παραδίδει τὸ μαρτυρολόγιο τοῦ πατριακοῦ κώδικα: Ὁ γὰρ ἐκ ζάλης γαλήνην ποιῶν καὶ ἐκ χειμῶνος ἔαρ καὶ ἐκ σκότους φῶς, ὁ φιμῶν θαλάσσης κορυφούμενα κύματα καὶ πείθων σιωπᾶν τῷ κελεύσματι, ἰδὼν εἶδε τὴν τοῦ χριστιανώμου λαοῦ κάκωσιν καὶ ἤγειρε κέρας τῆ ἐκκλησίᾳ τὸν φιλοχριστότατον καὶ πρῶτον ἐν βασιλευσί χριστιανόν, τὸν μέγαν Κωνσταντῖνόν φημι, τὸν καθαιρέτην τῆς πλάνης, τὸν τῆς πίστεως πρόμαχον, τὴν τῶν εὐσεβούντων ἀνάψυξιν· ὃς ὁμοῦ τὸ τῆς βασιλείας κράτος περιεζώσατο καὶ ἀντίκα τοὺς ἀπανταχῆ ἁγίους ἐκέλευσε τῆς εἰρκτῆς καὶ τῶν δεσμῶν ἀπολύεσθαι...⁵². Τὸ μαρτυρολόγιο τοῦ κώδικα Vaticanus Ottobonensis graecus 54 δίνει τὴ μαρτυρία ὅτι ἡ ἀποφυλάκιση τοῦ ἁγίου ἔγινε κατόπιν βασιλικοῦ προστάγματος πὸν ἀφοροῦσε ὅλους τοὺς Χριστιανούς: Διάγοντος δὲ τοῦ ἁγίου ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ, ἀπήντησεν πρόσταγμα βασιλικόν, ὅπως πάντας τοὺς χριστιανούς ἀπολύεσθαι⁵³.

Πιὸ διευκρινιστικὴ εἶναι ἡ ἀναφορὰ τοῦ μαρτυρολογίου τοῦ κώδικα Baltimorensis Walters 521 ὅτι ἡ ἀποφυλάκιση τοῦ Ἁγίου Θεοδότου συνέβη μετὰ ἀπὸ τὴν ἦττα τοῦ Λικινίου ἀπὸ τὸν Μεγάλο Κωνσταντῖνο: Τέλος τῷ δυσσεβεῖ Λικινίῳ ὁ κατὰ χριστιανῶν καὶ τῆς εὐσεβείας ἐλάμβανε πόλεμος· καὶ τέλος αὐτῷ τὰ τῆς ζωῆς εἶχεν οἰκτρότατον. Κωνσταντῖνος γὰρ ὁ Κώνσταντος καὶ Ἑλένης υἱός, ἄνωθεν τῷ θείῳ τοῦ σταυροῦ τύπῳ κληθεὶς τῆς πατρῴου μὲν πλάνης ἀφίσταται, τῇ εὐσεβεῖ δὲ τῶν χριστιανῶν πίστει προστίθεται· καὶ τοὺς τυράννους νικήσας τῇ τοῦ σταυροῦ συμμαχίᾳ τὸν τε δυσσεβῆ τοῦτον Λικίνιον κεφαλικῆ δούς τιμωρία καὶ ταύτῃ δίκας αὐτὸν εἰσπραξάμενος τῆς κατὰ χριστιανῶν μανίας καὶ λύσης, καθαρᾶς ἀπολαύειν γαλήνης μικροῦ πᾶσιν ἀνθρώποις παρέσχετο. Καὶ πάντας τοὺς διὰ Χριστὸν καθειργημένους τῶν φυλακῶν καὶ τῶν περικειμένων αὐτοῖς ἀνήκε δεσμῶν καὶ πρὸ πάντων τὸν καὶ πρῶτον ἀπάντων τῇ ἀρετῇ καὶ τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ πάθει τε καὶ ἄθλοις Θεόδοτον. Ὅς ἀπολυθεὶς τῆς φρουρᾶς καὶ τῇ ποιμνῇ ἀποδοθεὶς τῆς προτέρας αὐτὴν ἢ καὶ μείζονος ἡξίου φροντίδος⁵⁴. Ὡς γνωστόν, ἡ τελικὴ μάχη τῶν δύο ἀντιπάλων ἔγινε στῆ

51. Μηνολόγιον Βασιλείου Β' Βουλγαροκτόνου II, σ. 119.14-18 (= *Patrologia Graeca* CXVII, σ. 268A).

52. *Passio acephala e codice Patmensi 736*, σ. 192.21-193.3, ἐιδικότερα σ. 192.21-27.

53. *Passio acephala e cod. Vatic. Ottobon. gr. 54*, σ. 246.12-13.

54. *Βίος καὶ πολιτεία καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Θεοδότου*, σ. 172.49-59.

Χρυσούπολη στις 18 Σεπτεμβρίου 324, με την ολοκληρωτική νίκη του Κωνσταντίνου⁵⁵.

Πότε φυλακίστηκε ο Άγιος Θεόδωτος και πόσα χρόνια έμεινε στη φυλακή δεν γνωρίζουμε. Άν τα μαρτυρολόγια που τοποθετούν τον διωγμό του Άγίου Θεοδότου επί Λικινίου και Σαβίνου είναι όρθα –θεωρώντας στην περίπτωση αυτή ότι η θητεία του Σαβίνου στην Κύπρο έπεκτάθηκε και επί της βασιλείας του Λικινίου–, τότε μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο Άγιος διώχθηκε στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Λικινίου, πιθανόν διακόπηκε μετά από την έκδοση του Διατάγματος των Μεδιολάνων τον Μάρτιο του 313 και ένδεχομένως συνεχίστηκε μετά από την επανέναρξη του διωγμού από τον Λικίνιο το 320⁵⁶.

Έκείνο που είναι βέβαιο είναι ότι ο Άγιος Θεόδωτος κοιμήθηκε δύο χρόνια μετά από την αποφυλάκισή του, *βαθύτατα τε γηράσας και πλήρης ήμερών γενόμενος*, όπως γράφει το μαρτυρολόγιο του κώδικα *Baltimorensis Walters* 521⁵⁷. Τη μαρτυρία για την κοίμηση του Αγίου δύο έτη μετά από την αποφυλάκισή του αναφέρουν όλες οι σχετικές πηγές: ο ρήτωρ Νικητάς⁵⁸, το μαρτυρολόγιο του κώδικα *Vaticanus Ottobonensis graecus* 54⁵⁹, το *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως*⁶⁰, το *Μηνολόγιον* του Βασιλείου Β΄ Βουλγαροκτόνου⁶¹ και το

55. Από τη σχετική βιβλιογραφία βλ. H. A. POHLSANDER, *The Emperor Constantine*, London - New York 2004² (α΄ έκδ. 1996), σ. 44· N. LENSKI, «The Reign of Constantine», στο: N. LENSKI (έκδ.), *The Cambridge Companion to the Age of Constantine*, Cambridge - New York 2006, σ. 59-90 (κεφ. 3), ειδικότερα σ. 75-77· CH. M. ODAHL, *Constantine and the Christian Empire*, London - New York 2010² (α΄ έκδ. 2004), σ. 174-181· D. POTTER, *Constantine the Emperor*, Oxford - New York 2013, σ. 207-214.

56. Για την πολιτική του Λικινίου έναντι των Χριστιανών μετά από την έκδοση του διατάγματος των Μεδιολάνων βλ. O. SEECK, «Licinius», στο: G. WISSOWA - W. KROLL (έκδ.), *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, τόμ. XIII/1, München 1926 (ανάτ. 1972), σ. 222-231 (ἀρ. 31a)· A. ALFÖLDI, *The Conversion of Constantine and Pagan Rome*, μετάφρ. H. MATTINGLY, Oxford 1948 (ανάτ. 1969), σ. 82-90· E. HONIGMANN, «Basileus of Amasea», σ. 6-27· J. VOGT, «Constantinus der Große», στο: TH. KLAUSER (έκδ.), *Reallexikon für Antike und Christentum. Sachworterbuch zur Auseinandersetzung des Christentums mit der antiken Welt*, τόμ. III, Stuttgart 1957, σ. 306-379, ειδικότερα σ. 336-338· M. R. CATAUDELLA, «La “persecuzione” di Licinio e l'autenticità della “Vita Constantini”», *Athenaeum* ν.σ. 48 (1970), 46-83, 229-250· T. D. BARNES, *Constantine and Eusebios*, Cambridge, Massachusetts - London 1981, σ. 62-77.

57. *Βίος και πολιτεία και μαρτύριον του Αγίου Θεοδότου*, σ. 172.60-64.

58. *Νικητάς ρήτορος εγκώμιον εις τον Άγιον Ιερομάρτυρα Θεόδωτον*, σ. 13.14-17.

59. *Passio acephala e cod. Vatic. Ottobon. gr. 54*, σ. 246.16-18.

60. *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως*, σ. 404.37-41, 502.23-25.

61. *Μηνολόγιον Βασιλείου Β΄ Βουλγαροκτόνου* II, σ. 119.21-24 (= *Patrologia Graeca* CXVII, σ. 268A).

μαρτυρολόγιο του κώδικα Patmensis 736⁶². Το *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως* δίνει πρόσθετα τη σημαντική πληροφορία ότι ο Άγιος Θεόδωτος κοιμήθηκε στις 2 Μαρτίου: *Διαγενομένων δὲ χρόνων δύο, πρὸς Κύριον ἐξεδήμησε, μαρτίου δευτέρου, διὸ καὶ πάλιν ἐορταστέον*⁶³.

Οἱ παραπάνω πηγές δὲν ἀναφέρουν ἐπακριβῶς τις χρονολογίες τῆς ἀπόλυσης ἀπὸ τῆ φυλακῆ καὶ τῆς κοίμησης τοῦ Ἁγίου Θεοδώτου. Ἄν ὅμως οἱ πληροφορίες πού παραδίδουν εἶναι ὀρθές, τότε ἡ ἀπόλυση τοῦ ἁγίου πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ στις 19 Ἰανουαρίου 325 καὶ ἡ ὁσιακὴ κοίμησή του στις 2 Μαρτίου 327.

Ὅπως φανερόνουν τὰ σωζόμενα ἀγιολογικὰ κείμενα καὶ ἄλλες πηγές, ἡ τιμὴ τοῦ Ἁγίου Θεοδώτου ἦταν ἀρκετὰ διαδεδομένη ἤδη στὰ βυζαντινὰ χρόνια, τόσο στὴν Κύπρο ὅσο καὶ ἐκτὸς τῆς νήσου.

Γιὰ τὴ φήμη καὶ τὴ διάδοση τῆς τιμῆς τοῦ Ἁγίου Θεοδώτου στὴν Κύπρο, πού ἐνισχύεται μέχρι σήμερα ἀπὸ ἰσχυρὴ τοπικὴ παράδοση, μαρτυρεῖ ἡ θέση του στὰ δίπτυχα τῶν *Συνοδικῶν* πού ἀφοροῦν τὴν Ἐκκλησία τῆς Κύπρου καὶ στὸ *Συνοδικὸν* τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κυρηναίας. Ὡς γνωστόν, στὰ δίπτυχα τῶν ἐπισκόπων στὰ *Συνοδικὰ* τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου καταγράφονται ἅγιοι καὶ ἐπίσκοποι κατὰ τὴν τάξη προκαθηδρίας τῶν ἐπισκοπικῶν θρόνων⁶⁴.

Πιὸ συγκεκριμένα ὁ Ἁγιος Θεόδωτος καταγράφεται μόνος ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους Κυρηναίας στὰ *Συνοδικὰ* πού διασώζονται στοὺς κώδικες Παναγίας Καμαριωτίσης 44, φφ. 281v, col. a - 282r, col. a, τῶν ἐτῶν 1332-1335⁶⁵, Ἀρχιε-

62. *Passio acephala e codice Patmensi 736*, σ. 193.3-7.

63. *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως*, στ. 502.23-25.

64. Γιὰ τὰ κυπριακὰ *Συνοδικὰ* βλ. ΣΤ. Γ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ, «Ἡ ἐπισκοπὴ Κιτίου στὰ ἐκκλησιαστικὰ Τακτικά», *Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυκας* 11 (2005), 27-42, ἐιδικότερα σ. 39-42· Ο ΙΔΙΟΣ, «Μητροπολιτικὴ περιφέρεια Κυρηναίας», σ. 25, 29 σημ. 28, 35 καὶ σημ. 62 καὶ 64· Ο ΙΔΙΟΣ, «Σύντομη ἀναφορά», σ. 67-69· Ο ΙΔΙΟΣ, «Ἡ ἐπισκοπὴ Καρπασίας ἀπὸ τὴν ἰδρυσὴ της ἕως τὰ μέσα τοῦ ΙΓ' αἰῶνα», στό: Π. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ (ἐπιμ.), *Καρπασία. Πρακτικὰ Α' Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου "Ἐς γῆν τῶν Ἁγίων καὶ τῶν Ἡρώων"*, Σάββατο 4 καὶ Κυριακὴ 5 Ἀπριλίου 2009, *Ξενοδοχεῖο Ναυαγία*, Λεμεσός, Λεμεσός 2010, σ. 127-146, ἐιδικότερα σ. 133-134, 145-146· Ο ΙΔΙΟΣ, «Ἡ ἐπισκοπὴ Ταμασοῦ», στό: Β. ΛΥΣΑΝΔΡΟΥ, *Μνημεῖα Μητροπόλεως Ταμασοῦ καὶ Ὁρεινῆς. Ναοὶ καὶ ξωκλήσια*, Λευκωσία 2011, σ. 9-14, ἐιδικότερα σ. 12· Ο ΙΔΙΟΣ, «Ἱστορία τῆς ἐπισκοπῆς Ταμασοῦ», σ. 55-56, 57· Ο ΙΔΙΟΣ, «Ἡ ἐπισκοπὴ Κυρηναίας καὶ ἡ Notitia episcopatum ἀρ. 3», *Ἐπετηρίδα Κέντρου Μελετῶν Ἱερῶς Μονῆς Κύκκου* 10 (2013), 107-113, ἐιδικότερα σ. 108-109· Ο ΙΔΙΟΣ, «Ἡ Λεμεσὸς κατὰ τὴν πρωτοχριστιανικὴ καὶ τὴ βυζαντινὴ περίοδο. Οἱ σωζόμενες μαρτυρίες γιὰ τὴν πόλη καὶ τὴν τοπικὴ Ἐκκλησία», *Ἐπετηρίδα Κέντρου Μελετῶν Ἱερῶς Μονῆς Κύκκου* 11 (2016), 31-50, ἐιδικότερα σ. 49-50.

65. Μ. COUROPOU - Ρ. GÉHIN, «Nouveaux documents chypriotes», *Revue des Études Byzantines* 59 (2001), 147-164 (τὸ κείμενο: σ. 148.1-150.35), ἐιδικότερα σ. 149.24-150.4, κυρίως σ. 149.35: *Θεοδώτου τοῦ μακαριώτατου ἐπίσκοπ(ου) Κρηνηίας, αἰω(νία ἡ μνήμη)*.

πισκοπῆς Κύπρου 34, φ. 36r-v, τοῦ ΙΕ' αἰῶνα⁶⁶, Sinaiticus graecus 989, φφ. 20r-27v, τοῦ ΙΣτ' αἰῶνα⁶⁷, Oxford Lincoln College graecus 19, φφ. 171r-v, 174r, τοῦ ΙΣτ' αἰῶνα⁶⁸ καὶ Μητροπόλεως Πάφου, Παράρτημα, σ. 1, ἴσως τοῦ ΙΣτ' αἰῶνα⁶⁹. Σὲ αὐτὰ πρέπει νὰ προστεθεῖ καὶ τὸ *Συνοδικὸν* ποὺ σώζεται στὸν κώδικα British Museum, Additional 34554, φφ. 184v-185v, τοῦ ΙΣτ' αἰῶνα, μαζί μὲ τὴ *Διήγησιν τῆς ἐπισκέψεως τῆς Ἁγίας Ἐλένης* (φφ. 170r-183v)⁷⁰.

Ἐνα ἀκόμη *Συνοδικὸν* ποὺ ἀφορᾷ τὴν Ἐκκλησία τῆς Κύπρου διασώζεται στὸν κώδικα Hierosolymitanus sabbaiticus 257, φφ. 368r-379v, τοῦ ΙΓ' αἰῶνα. Στὰ δίπτυχα ὁμῶς τῶν ἐπισκόπων τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας ὑπέπεσε τμῆμα τοῦ *Συνοδικοῦ*, στὸ ὁποῖο γινόταν ἀναφορὰ στὴν ἐπισκοπὴ Λαπήθου καὶ τὸν Ἅγιο Θεόδοτο, καὶ ἔτσι «συνενώθηκε» ὁ ἐπίσκοπος Λαπήθου Ἅγιος Εὐλάλιος μὲ τὴν ἐπισκοπὴ Κυρηνείας⁷¹.

Στὸ *Συνοδικὸν* τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κυρηνείας, ποὺ διασώζεται μαζί μὲ ἄλλα κείμενα τοῦ *Συνοδικοῦ* στοὺς κώδικες Hierosolymitanus sabbaiticus 418, φφ. 229r-262v, τοῦ ΙΔ' αἰῶνα καὶ Athonensis vadopedinus 434, φφ. 9r-31v, τοῦ τέ-

66. *Συνοδικὸν* τοῦ κώδικα Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου 34, φ. 36r-v, εἰδικότερα φ. 36v: *Θεοδότου ἐπισκόπου κυρηνείας*.

67. J. GOUILLARD, «Le synodicon de l'Orthodoxie. Édition et commentaire», *Travaux et Mémoires* 2 (1967), 1-316, εἰδικότερα σ. 111.16-112.21, κυρίως σ. 111.18: ... *Θεοδότου*...

68. C. N. CONSTANTINIDES, «A Dated Greek Manuscript from Cyprus of the Sixteenth Century: Oxford Lincoln College Gr. 19», στί: CH. DENDRINOS - J. HARRIS - EIR. HARVALIA-CROOK - J. HERRIN (ἔκδ.), *Porphyrogenita. Essays on the History and Literature of Byzantium and the Latin East in Honour of Julian Chrysostomides*, Aldershot, Hampshire - Burlington, Vermont 2003, σ. 493-508 (ἀρ. 34), εἰδικότερα σ. 503.1-36, κυρίως σ. 27-28: *Θεοδότου, τοῦ ἀγνωστάτου ἐπισκόπου Κυρηνείας, αἰωνία ἡ μνήμη γ' (= τρίς)*.

69. Ι. Κ. ΠΕΡΙΣΤΙΑΝΗΣ, «Τὰ προνόμια τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου. Ἀνέκδοτος κώδιξ», *Ἀπόστολος Βαρνάβας* 3 (1931), 449-454, εἰδικότερα σ. 451.1-452.5, κυρίως σ. 451.16: *Θεοδότου τοῦ ἀγνωστάτου, Ἐπισκόπου Κυρηνείας*.

70. R. M. DAWKINS, «On a Hagiographical Source used by Leontios Makhairas», *Κυπριακὰ Χρονικά* 11 (1935), 10-23, εἰδικότερα σ. 19.1-20.6, κυρίως σ. 19.21: *Θεοδότου ἐπισκόπου Κυρηνείας*. Θ. Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, «Ἐκ τῆς ἀρχαιοτάτης ἱστορίας τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων. Τὸ κείμενον ἀρχαίας παραδόσεως περὶ ἐπισκέψεως τῆς ἁγίας Ἐλένης εἰς Παλαιστίνην καὶ Κύπρον», *Νέα Σιών* 47 (1952), 206-235, εἰδικότερα σ. 232.24-233.18, κυρίως σ. 233.12: *Θεοδότου, ἐπισκόπου Κυρηνείας*...

71. J. GOUILLARD, «Synodicon», σ. 112.22-38, κυρίως σ. 31: *Εὐλαλίου τοῦ μακαριωτάτου ἐπισκόπου Κυρηνείας α. ἡ μν.* Βλ. σχετικὰ ΣΤ. Γ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ, «Σύμμεικτα γιὰ τὴ βυζαντινὴ Κύπρον Α'», *Ἐπετηρίδα Κέντρου Μελετῶν Ἱεράς Μονῆς Κύκκου* 9 (2010), 445-452, εἰδικότερα σ. 445-447.

λους τοῦ ΙΔ' αἰῶνα, ὁ Ἅγιος Θεόδωτος ἀναφέρεται πρῶτος ἀνάμεσα σὲ δέκα ἐπισκόπους Κυρηναίης⁷².

Πολὺ σπουδαία γιὰ τὴ διάδοση τῆς φήμης τοῦ Ἁγίου Θεοδότου ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς Κύπρου εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ *Συναξαρίου Κωνσταντινουπόλεως* ὅτι ἐτελεῖτο *σύναξις* πρὸς τιμὴν του στὸν ναὸ τῆς Θεοτόκου *ἐν τοῖς Ἀρματίου*: *Τελεῖται δὲ ἡ αὐτοῦ σύναξις ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τῆς παναγίας ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου ἐν τοῖς Ἀρματίου*⁷³. Τὴν ἴδια πληροφορία παραδίδει τὸ *Τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας*: *Τελεῖται δὲ ἡ αὐτοῦ σύναξις ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τῆς παναγίας ἀχράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου ἐν τοῖς Ἀρματίου*⁷⁴. Ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου στὰ Ἀρματίου⁷⁵ βρισκόταν στὴν ὁμώνυμη συνοικία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ μῆκος τοῦ Κερατίου κόλπου⁷⁶.

Σὲ παλαιότερους ἱστορικοὺς ὑπάρχει σύγχυση γύρω ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Θεοδότου.

Ὁ Steffano Lusignano, στὴν ἰταλικὴ ἔκδοση τῆς χρονογραφίας του (*Chorografia*) τὸ 1573, ἀναφέρει ἕναν ἐπίσκοπο Κυρηναίης Θεόδοτο ποὺ μαρτύρησε ἐπὶ Δεκίου (249-251) καὶ ἐορτάζει τὸν Μάρτιο⁷⁷ καὶ ἕναν ἐπίσκοπο τῆς

72. J. GOUILLARD, «Synodicon», σ. 112.39-44, κυρίως στ. 39-40: *Θεοδότου τοῦ σοφωπάτου καὶ ἀγιωτάτου καὶ θεοτιμῆτου ἱερομάρτυρος ἐπισκόπου Κυρηναίας α. ἡ μν.*

73. *Συναξαρίον Κωνσταντινουπόλεως*, στ. 404.41-43. Βλ. σχετικὰ Μ. Ι. ΓΕΛΕΩΝ, *Βυζαντινὸν Ἐορτολόγιον*. *Μνήμαι τῶν ἀπὸ τοῦ Δ' μέχρι μέσων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐορταζομένων ἁγίων ἐν Κωνσταντινουπόλει*, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1899, σ. 60, 80.

74. *Τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας* I, σ. 202.13-15.

75. Γιὰ τὸν ναὸ τῆς Θεοτόκου τὰ Ἀρματίου βλ. Μ. Ι. ΓΕΛΕΩΝ, *Βυζαντινὸν Ἐορτολόγιον*, σ. 78, 80· R. JANIN, «Topographie de Constantinople byzantine. Quelques quartiers mal connus», στίο: *Mémorial Louis Petit. Mélanges d'histoire et d'archéologie byzantines* [Archives de l'Orient Chrétien, 1], Bucarest 1948, σ. 218-232, εἰδικότερα σ. 219· Ο ΙΔΙΟΣ, *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantin*, μέρ. I: *Le siège de Constantinople et le patriarcat oecuménique*, τόμ. III: *Les églises et les monastères* [Publications de l'Institut Français d'Études Byzantines], Paris 1969² (α' ἔκδ. 1953), σ. 157-158.

76. Γιὰ τὴ συνοικία τὰ Ἀρματίου καὶ τὰ ἄλλα γνωστὰ κτίσματά της –τὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου τὰ Ἀρματίου, τὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ ἐν τοῖς Ἀρματίου, τὸ γηροκομεῖον τὰ Ἀρματίου κ.ἄ.– βλ. Μ. Ι. ΓΕΛΕΩΝ, *Βυζαντινὸν Ἐορτολόγιον*, σ. 78-80· R. JANIN, «Topographie de Constantinople byzantine», σ. 218-222· Ο ΙΔΙΟΣ, *Constantinople byzantine. Développement urbain et répertoire topographique* [Archives de l'Orient Chrétien, 4A], Paris 1964² (α' ἔκδ. 1950), σ. 314· Ο ΙΔΙΟΣ, *Géographie ecclésiastique*, σ. 39, 335, 553.

77. STEFFANO LUSIGNANO, *Chorografia, et breve historia universale dell'isola de Cipro principiando al tempo di Noe per in fino al 1572*, in Bologna 1573 (ἀνατ. Λευκωσία 2004, στή σειρά: Κυπριολογικὴ Βιβλιοθήκη, 10A), σ. 26.32-26a.2: *Theodoto santo Vescouo di Cerine di Cipro: et la sua festa si celebra al mese di Marzo: nacque anchora nella predetta città di Cerines:*

Κύπρου Θεόδοτο πού έφορτάζει τόν 'Ιούλιο⁷⁸. 'Ο J. Hackett ύποστηρίζει ότι ό Stefano Lusignano συγγεί τόν δεύτερο Θεόδοτο με τόν Θεόδωρο Κυρήνης, ό όποιος μαρτύρησε επί Διοκλητιανού⁷⁹.

'Ο Stefano Lusignano, λίγα χρόνια άργότερα, στη γαλλική έκδοση τής χρονογραφίας του (*Description*) τó 1580, αναφέρεται σέ κάποιον επίσκοπο Κύπρου ή Κεραυνίας Θεοδώρητο (*Theodoret, Euesque de Cypre, ou Ceraunie*), ό όποιος διώχθηκε επί Διοκλητιανού⁸⁰. Στην ίδια έκδοση αναφέρεται και σέ κάποιον επίσκοπο Θεόδοτο, ό όποιος μαρτύρησε κατά μήνα 'Ιούνιο⁸¹. Είναι καταφανής ή σύγχυση πού γίνεται⁸².

'Ο M. Le Quien, στό έργο του *Oriens christianus* τó 1740, έσφαλμένα θεώρησε τόν Θεόδοτο ως επίσκοπο Κουρίου⁸³. Τό σφάλμα επαναλαμβάνει ό J.

et fu martirizato nel tempo di Decio Imperatore, et di Sabino Consulo de' Romani in Cipro; ouer Capitaneo, come dicono li Greci.

78. STEFFANO LUSIGNANO, *Chorographia*, σ. 26a.11-13: *Santo Theodoto Vescouo di Cipro; un'altro oltra quello che dicemmo di sopra; fu martirizato: et la sua festa si celebra nel mese di Luglio.*

79. J. HACKETT, *History*, σ. 386 σημ. 1. Βλ. και Ο ΙΔΙΟΣ, *Ίστορία Β'*, σ. 186 σημ. 90 (μετάφρ. X. I. Παπαϊωάννου). Για τόν Θεόδωρο Κυρήνης βλ. FR. HALKIN, *Bibliotheca Hagiographica Graeca* III, σ. 73, άρ. 2428· Ο ΙΔΙΟΣ, *Novum Auctarium*, σ. 262, άρ. 2428. Τό μαρτυρολόγιό του (*Μαρτύριον του άγίου ιερομάρτυρος Θεοδώρου επισκόπου Κυρήνης τής κατά Λιβύην*) δημοσίευσε ό B. LATYŠEV, *Menologii anonymi Byzantini* II, σ. 138-140 (τό κείμενο: σ. 138.4-140.31).

80. ESTIENNE DE LUSIGNAN, *Description de toute l'isle de Cypre, et des roys, princes, et seigneurs, tant Payens que Chrestiens, qui ont commandé en icelle*, à Paris 1580 (άνατ. Λευκωσία 2004, στη σειρά: Κυπριολογική Βιβλιοθήκη, 10B), σ. 58r.16-22: *Theodoret, Euesque de Cypre, ou Ceraunie, de laquelle ses parens estoient natifs, et non pas luy, il receut la riche couronne de martyr en icelle ville pour la foy Chrestienne au mois de Mars, estant mis à mort par les cruelles mains des fatellites de l'Empereur Diocletian. Aussi est-il reconnu pour Saint en Cypre, et y celebre lon sa feste.* 'Ως Κεραυνία αναφέρεται ή Κερόνεια άπό τόν Κλαύδιο Πτολεμαίο. Βλ. Κλαύδιον Πτολεμαίου *Γεωγραφική Ύφήγησις*, έκδ. C. FR. AUG. NOBBE, *Claudii Ptolemaei Geographia*, τόμ. I-III, Lipsiae 1843-1845 (άνατ. Hildesheim 1966), τόμ. II, σ. 56.23 (βιβλ. ε', κεφ. ιδ'. *Κύπρον θέσις*, β 4). Βλ. σχετικά K. ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ, *Η άρχαία Κύπρος εις τας έλληνικάς πηγάς*, τόμ. Ε', Λευκωσία 1983, σ. 117, 195.

81. ESTIENNE DE LUSIGNAN, *Description*, σ. 58v.13-15: *Theodote, Euesque, constant défenseur de la foy, et pour laquelle il fut couronné martyr au mois de Juin: auquel temps on celebre aussi sa feste.*

82. Βλ. και M. LE QUIEN, *Oriens christianus, in quatuor patriarchatus digestus; quo exhibentur Ecclesiae, patriarchae, caeterique praesules totius Orientis*, τόμ. I-III, Parisiis 1740 (άνατ. Graz 1958), τόμ. II, σ. 1073, άρ. I, ό όποιος γράφει ότι ό Stefano Lusignano όνομάζει τόν 'Άγιο Θεόδοτο Θεοδώρητο: «Stephano Lusignano *Theodoretus* nominatur».

83. M. LE QUIEN, *Oriens christianus* II, στ. 1057, άρ. I. Πβλ. όμως *αυτόθι*, στ. 1073, άρ. I.

Hackett στο έργο του *A History of the Orthodox Church of Cyprus*⁸⁴ και διορθώνει ο Χ. Ι. Παπαϊωάννου στην ελληνική μετάφραση του έργου αυτού⁸⁵.

‘Ο αρχιμανδρίτης Κυπριανός, στην *Ιστορία χρονολογική τῆς νήσου Κύπρου* τὸ 1788, ἀναφέρει ἕναν ἐπίσκοπο καὶ μάρτυρα ἀπὸ τὴν Κυρήνεια Θεόδοτο, ὁ ὁποῖος μαρτύρησε ἐπὶ Λικινίου καὶ διοικητῆ Κύπρου Σαβίνου καὶ ἐορτάζει στὶς 2 Μαρτίου⁸⁶, καὶ ἕναν ἐπίσκοπο Κυρηναίας Θεόδοτο, Κύπριο, ὁ ὁποῖος, ὅπως γράφει ὁ Γεννάδιος ὁ Πρεσβύτερος, ἔγραψε ἕνα βιβλίο κατὰ τῶν αἰρέσεων τοῦ Διοσκόρου καὶ τοῦ Εὐτυχοῦς⁸⁷. Τὸν τελευταῖο ἀναφέρει καὶ ὁ Steffano Lusignano⁸⁸. Προφανῶς γίνεται ἐδῶ σύγχυση μὲ τὸν ἐπίσκοπο Ἀγκύρας Θεόδοτο⁸⁹, ὁ ὁποῖος ἤκμασε κατὰ τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ Ε΄ αἰῶνα καὶ συνέγραψε μεταξὺ ἀρετῶν ἄλλων κατὰ τῶν Νεστοριανῶν⁹⁰. ‘Ο Γεννάδιος ὁ Σχολαστι-

84. ‘Ο J. HACKETT, *History*, σ. 313 καὶ σημ. 1, περιλαμβάνει τὸν Ἅγιο Θεόδοτο στὸν κατάλογο τῶν ἐπισκόπων Κουρίου, ἃν καὶ παρατηρεῖ: “Reference, however, to the Synaxaristes shows that a certain confusion exists as to the identity of this Theodotos, as the individual of that name commemorated on 2nd March is represented as Bishop of Kerynia. «Τῆ αὐτῆ ἡμέρα (τῆ β΄ τοῦ Μαρτίου), Μνήμη τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Θεοδότου Ἐπισκόπου Κυρηναίας τῆς Κύπρου» – while he is also stated to have been the martyr who suffered under Licinius and Sabinus”.

85. J. HACKETT, *Ἱστορία Β΄*, σ. 80 σημ. 63 (προσθήκη Χ. Ι. Παπαϊωάννου).

86. ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ, *Ἱστορία χρονολογική τῆς νήσου Κύπρου ἐρανισθεῖσα ἐκ διαφόρων ἱστορικῶν καὶ συντεθεῖσα ἀπλῆ φράσει*, Ἐνετίησιν 1788 (ἀνατ. ἐν Λευκωσίᾳ 1971, στή σειρά: Κυπριολογικὴ Βιβλιοθήκη, 1), σ. 348: «Θεόδωτος. Ἐπίσκοπος, καὶ Μάρτυς ἀπὸ τὴν Κυρηναίαν. Ἐμαρτύρησεν εἰς αὐτὴν ἐπὶ Λικινίου, καὶ Σαβίνου ἡγεμόνος τῆς Νήσου. Ἐορτ. Μαρτίου β΄».

87. ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ, *Ἱστορία χρονολογική*, σ. 348: «Θεόδωτος. Ἐπίσκοπος τῆς Κυρηναίας Κύπριος, καθὼς γράφει Γεννάδιος ὁ Πρεσβύτερος. Αὐτὸς ἔγραψεν ἕνα βιβλίον ἐναντίον τῆς αἰρέσεως τοῦ Διοσκόρου, καὶ τοῦ Εὐτυχοῦς τῶν αἰρετικῶν, ὅπου ἐκαταδικάσθησαν ἀπὸ τὴν τετάρτην Σύνοδον».

88. STEFFANO LUSIGNANO, *Chorograffia*, σ. 24a.30-33: *Theodoro di Cipro nato, et fù Vescouo della città di Cipria, cioè di Cerines, come narra Genandio presbitero di Marsiglia, de viris illustribus: ilqual Santo Theodoro scrisse alcune opere contra Dioscoro, et Euthice heretici condannati nelli Concilii*. Βλ. καὶ J. HACKETT, *History*, σ. 386 σημ. 1· Ο ΙΔΙΟΣ, *Ἱστορία Β΄*, σ. 186 σημ. 90.

89. Βλ. H. DELEHAYE, «Saints de Chypre», σ. 259.

90. Ὁμιλία Θεοδότου ἐπισκόπου Ἀγκύρας λεχθεῖσα ἐν Ἐφέσῳ πρὸς Νεστόριον ἐν [ἡμέρᾳ] Ἰωάννη τῷ εὐαγγελιστῆ, ἔκδ. E. SCHWARTZ, *Acta Conciliorum Oecumenicorum, iussu atque mandato Societatis scientiarum Argentoratensis. Concilium Universale Ephesenum*, τόμ. I/i: *Acta graeca*, μέρ. 2: *Collectio Vaticana 33-80*, Berolini - Lipsiae 1927 (ἀνατ. Berlin 1959), σ. 71.20-73.24. Γιὰ τὸ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Θεοδώρου Ἀγκύρας βλ. FR. HALKIN, *Bibliotheca Hagiographica Graeca* I, σ. 163-164, ἀρ. 547m, II, σ. 34, ἀρ. 932p, III, σ. 166, ἀρ. 1143g, 219, ἀρ. 1901-1902, 223, ἀρ. 1914b, 231, ἀρ. 1932f, 241, ἀρ. 1966· Ο ΙΔΙΟΣ, *Auctarium*, σ. 59, ἀρ. 547m,

κός (Gennadius Scholasticus ἢ Gennadius Massiliensis), πρεσβύτερος τῆς Μασσαλίας καὶ ἱστορικός τοῦ Ε΄ αἰῶνα, γράφει γιὰ τὸν Θεόδοτο Ἀγκύρας στὸ σύγγραμμά του *De viris inlustribus*⁹¹.

Στὸν Ἅγιο Θεόδοτο Κυρηναίος ἀναφέρονται ἐπίσης, μόνον ὀνομαστικὰ ὁμῶς, ὁ Λεόντιος Μαχαιρᾶς τὸν ΙΕ΄ αἰῶνα⁹² καὶ ὁ Φλώριος Βουστρώνιος (Florio Bustron) τὸν ΙΣΤ΄ αἰῶνα⁹³. Ὁ Διομήδης Στράμπαλι (Diomède Strambali) τὸν ΙΣΤ΄ αἰῶνα ἀναφέρεται προφανῶς ἐσφαλμένα στὸν ἐπίσκοπο Κυρηναίος Θεόδωρο, ἀντὶ τοῦ Ἁγίου Θεοδότου⁹⁴.

107, ἀρ. 932p, 271, ἀρ. 1143g, 316, ἀρ. 1902, 317, ἀρ. 1914b, 320, ἀρ. 1932f, 323, ἀρ. 1966· Ο ΙΔΙΟΣ, *Novum Auctarium*, σ. 63, ἀρ. 547m, 116, ἀρ. 932p, 310, ἀρ. 1143g, 367, ἀρ. 1901-1902, 369, ἀρ. 1914b, 373, ἀρ. 1932f, 377, ἀρ. 1966· M. GEERARD, *Clavis Patrum Graecorum, qua optima quaeque scriptorum patrum Graecorum recensione a primaevis saeculis usque ad octavum commode recluduntur* [Corpus Christianorum], τόμ. I-V, Turnhout 1974-1987, *Supplementum* ἀπὸ τοὺς M. GEERARD - J. NORET, Turnhout 1998, τόμ. III, σ. 192-196, ἀρ. 6124-6141, *Supplementum*, σ. 380-381, ἀρ. 6124-6138.

91. *Gennadius, Liber de viris inlustribus*, ἔκδ. E. C. RICHARDSON, «Hieronymus liber de viris inlustribus - Gennadius liber de viris inlustribus», στί: O. VON GEBHARDT - A. HARNACK (ἔκδ.), *Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur*, τόμ. XIV, τεύχ. 1a, Leipzig 1896, σ. 57.1-97.23, εἰδικότερα κεφ. LVI, σ. 80.22-27. Βλ. καὶ E. C. RICHARDSON, «Jerome and Gennadius, Lives of Illustrious Men. Translated, with Introduction and Notes», στί: H. WACE - PH. SCHAFF (ἔκδ.), *A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church. Second Series. Translated into English with Prolegomena and Explanatory Notes*, τόμ. III: *Theodoret, Jerome, Gennadius, Rufinus: Historical Writings, etc.*, New York 1906, σ. 349-402, 582-590, εἰδικότερα σ. 385-402, κυρίως σ. 395 καὶ σημ. 3-4.

92. ΛΕΟΝΤΙΟΣ ΜΑΧΑΙΡΑΣ, *Ἐξηγήσις τῆς γλυκείας χώρας Κύπρου, ἣ ποία λέγεται Κρόνακα τουτῆστιν Χρονικ(όν)*, ἔκδ. R. M. DAWKINS, *Leontios Makhairas, Recital Concerning the Sweet Land of Cyprus Entitled 'Chronicle'*, τόμ. I-II, Oxford 1932 (ἀνατ. New York 1980), τόμ. I, σ. 28.27: *Θεοδότου ἐπισκόπου Κυρηνίας*. Βλ. καὶ τὴ νέα ἔκδοσις τῆς I. CERVELLIN-CHEVALIER, *Edition critique et traduction française annotée du manuscrit de Venise de la Chronique de Leontios Machairas / Λεόντιος Μαχαιρᾶς, ἀνέκδοτη διδακτορικὴ διατριβή*, τόμ. I-II, Montpellier 1998, τόμ. I, σ. 28.12: ... *Θεοδότου· ἐπισκόπου Κυρηνίας*...

93. *Historia overo commentarii de Cipro, di Florio Bustron*, ἔκδ. R. DE MAS LATRIE, *Chronique de l'île de Chypre, par Florio Bustron*, στί: *Collection de documents inédits sur l'histoire de France publiés par les soins du Ministère de l'instruction publique, Mélanges historiques. Choix de documents*, τόμ. V, Paris 1886 (ἀνατ. ἐν Λευκωσίᾳ 1998, στή σειρᾶ: Κυπριολογικὴ Βιβλιοθήκη, 8), σ. 1-531 (τὸ κείμενο: σ. 7.1-459.8), σ. 33.13: *Al'vescovato de Cerines, Theodato*.

94. *Cronicha del regno di Cypro di Diomède Strambaldi Ciprioto*, ἔκδ. R. DE MAS LATRIE, *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, τόμ. II: *Chronique de Strambaldi*, Paris 1893, σ. 12.12: ... *Santo Theodoro vescovo di Cerines*...

Τὴν Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Θεοδότου –ὅπου καὶ ὁ Κανὼν, τὸν ὁποῖον συνέταξε ὁ Ἰωσήφ ὁ Σικελὸς ἢ Ὑμνογράφος (816-886)⁹⁵– ἐξέδωσε ἀπὸ ἑξι παρισινὰ χειρόγραφα καὶ τὸν κώδικα I 140 τῆς μονῆς τῆς Λαύρας, ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν IB' αἰῶνα καὶ ἐξῆς, ὁ Σ. Εὐστρατιάδης τὸ 1932⁹⁶. Ἀπὸ τὸ χειρόγραφο Μηναῖον 60 τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς τῆς Λαύρας τοῦ 1758 ἢ Ἀκολουθία ἐξεδόθη στὸ περιοδικὸ *Ἀγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη* τὸ 1958⁹⁷. Τελευταία ἐξεδόθη, συμπληρωμένη ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιο ἱερομόναχο Σιμωνοπετρίτη, ὕμνογράφο τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, στὰ *Κύπρια Μηναῖα* τὸ 1999⁹⁸.

Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειώσουμε ὅτι τὸ μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Θεοδότου περιλαμβάνεται στὰ ἔργα νεωτέρων συναξαριστῶν, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὸν *Συναξαριστὴν* τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτη⁹⁹ καὶ τὸν *Μέγαν Συναξαριστὴν* τοῦ Κ. Χ. Δουκάκη¹⁰⁰.

Οἱ παλαιότερες γνωστὲς ἀπεικονίσεις τοῦ Ἁγίου Θεοδότου προέρχονται ἀπὸ δύο μικρογραφίες στὸ αὐτοκρατορικὸ *Μηνολόγιον Α*, φ. 155v¹⁰¹, καὶ τὸ *Μηνολόγιον* τοῦ Βασιλείου Β' Βουλγαροκτόνου, φ. 332¹⁰². Καὶ στὶς δύο μικρογραφίες, ποὺ παρουσιάζουν ἐπιμέρους διαφορὲς, ὁ ἅγιος παριστάνεται ὄρθιος,

95. Βλ. ΕΥΤ. Ι. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ, *Ἰωσήφ ὁ Ὑμνογράφος. Βίος καὶ ἔργον* [Ἀθηνᾶ. Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας. Σειρὰ διατριβῶν καὶ μελετημάτων, 11], ἐν Ἀθήναις 1971, σ. 146, ἀρ. 191.

96. Σ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, «Ἅγιος Θεόδωτος», σ. 7.1-14.198. Βλ. σχετικὰ Ο ΙΔΙΟΣ, «Ἀγιολογικά. Βιβλιογραφία τῶν ἀκολουθιῶν», *Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν* 9 (1932), 80-122, εἰδικότερα σ. 94· «Bulletin des publications hagiographiques», *Analecta Bollandiana* 51 (1933), 378-468, εἰδικότερα σ. 459.

97. «Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Θεοδότου, ἐπισκόπου Κυρηναίας τῆς Κύπρου (Μη ἔχουσα δοξαστικά). Ἐορταζομένου τῆ β' Μαρτίου (Ἐκ τοῦ ὑπ ἀριθ. 60 χειρογράφου Μηναίου αἰῶνος ιη' (1758) τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. Λαύρας)», *Ἀγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη*, ἔτος ΚΓ', τευχ. 4, ἀρ. 263-264 (Ἰούλιος - Αὐγούστος 1958), 280-283.

98. Θ. ΕΥΡ. ΣΧΙΖΑΣ (ἐπιμ.), *Κύπρια Μηναῖα Στ'*, σ. 17-35 (τὸ κείμενο: σ. 17-31).

99. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ, *Συναξαριστὴς τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἑνιαυτοῦ*, τόμ. Α' - Γ', Ἀθῆναι 2005² (α' ἔκδ. ἐν Βενετίᾳ 1819), τόμ. Β', σ. 321-322.

100. Κ. Χ. ΔΟΥΚΑΚΗΣ, *Μέγας συναξαριστὴς ἦτοι Χαλκηδὼν τοῦ νοητοῦ παραδείσου. Βιβλίον ψυχοφελέστατον μεγάλης συλλογῆς βίων πάντων τῶν ἁγίων τῶν καθ' ἅπαντα τὸν μῆνα Μάρτιον ἑορταζομένων*, ἐν Ἀθήναις 1891, σ. 26-27.

101. Βλ. Ν. Ρ. ŠEVČENKO, «Walters 'Imperial' Menologion», σ. 54 καὶ εἰκ. 40.

102. Βλ. Ρ. FRANCHI DE' CAVALIERI, *Menologio I*, σ. 90 (ἀρ. 332), II, φ. 332. Βλ. καὶ ANNIBAL TITOLI SANCTI CLEMENTIS PRESBYTER CARDINALIS ALBANUS, *Menologium Graecorum II*, σ. 119· Ν. Ρ. ŠEVČENKO, «Walters "Imperial" Menologion», σ. 54 εἰκ. 41.

μπροστά από κτίσματα, ένδεδυμένος ως επίσκοπος, κρατώντας ευαγγέλιο στο αριστερό χέρι και εύλογώντας με τὸ δεξι χέρι¹⁰³.

Στὴν ἐντοίχια ζωγραφικὴ ἢ παλαιότερη ἀπεικόνιση σώζεται στὸν ναὸ τοῦ Τιμίου Προδρόμου στὰ Πάνω Λεύκαρα, ἀνάμεσα στὶς τοιχογραφίες ποὺ διατηροῦνται στὰ τόξα τοῦ βήματος, καὶ χρονολογεῖται στὸ πρῶτο ἥμισυ τοῦ ΙΓ' αἰῶνα¹⁰⁴. Ἐκεῖ ὁ Ἅγιος Θεόδωτος παριστάνεται μαζί με ἄλλους ἱεράρχες ὁλόσωμος, με ἐπισκοπικὸ ἔνδυμα, εύλογώντας με τὸ δεξι χέρι καὶ κρατώντας ευαγγέλιο στὸ αριστερὸ χέρι.

Σημαντικὴ εἶναι μιὰ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Θεοδοῦτου, διαστάσεων 14,5x11 ἐκ., ἀπὸ τὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου στὸ ὁμώνυμο χωριὸ τῆς Μαραθάσας στὴν Κύπρο. Χρονολογεῖται τὴν 1η Μαρτίου 1785 καὶ ἀποδίδεται στὸν ζωγράφο Μιχαὴλ Μυριανθέα (1790; - 1831;)¹⁰⁵.

Στὰ συναξάρια καὶ τὰ μηναῖα καταγράφονται διάφορες ἡμερομηνίες γιὰ τὴν τιμὴ τοῦ Ἁγίου Θεοδοῦτου: στίς 17 καὶ 19 Ἰανουαρίου, στίς 2 Μαρτίου καὶ στίς 6 καὶ 12 Μαΐου¹⁰⁶. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τιμᾷ τὴ μνήμη του στίς 19 Ἰανουαρίου, ἡμέρα τῆς ἀποφυλάκισής του, καὶ στίς 2 Μαρτίου, ἡμέρα τῆς κοίμησής του. Ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία τιμᾷ τὴ μνήμη του στίς 19 Ἰανουαρίου καὶ στίς 6 Μαΐου¹⁰⁷.

103. Βλ. N. P. ŠEVČENKO, "Walters 'Imperial' Menologion", σ. 54.

104. Βλ. Χρ. ΣΠΑΝΟΥ, «Ἡ τέχνη στὴ μητροπολιτικὴ περιφέρεια Κιτίου ἀπὸ τὸν 6ο ἕως τὸ 15ο αἰῶνα. Μνημειακὴ ζωγραφικὴ καὶ φορητὲς εἰκόνες», στὸ: Χρ. ΣΠΑΝΟΥ (ἐπιμ.), *Ἡ κατὰ Κίτιον ἀγιογραφικὴ τέχνη*, Λάρισα 2002, σ. 21-55, εἰδικότερα σ. 34 καὶ σ. 35 εἰκ. 18.

105. Βλ. Χρ. ΧΑΤΖΗΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, «Κατάλογος ἐκθεμάτων», στὸ: *Ἱερὰ Μητρόπολις Μόρφου. 2000 χρόνια Τέχνης καὶ Ἀγιότητος*, Λευκωσία 2000, σ. 376-377 (ἀρ. 65).

106. Βλ. Μ. Ι. ΓΕΛΕΩΝ, *Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον*, σ. 60, 80· Η. DELEHAYE, «Saints de Chypre», σ. 258-259· Σ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Ἀγιολόγιον*, σ. 177· Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ, «Κυπριακὴ ἀγιολογία», σ. 201.

107. Βλ. G. HENSCHENIUS, «De Sancto Theodoto Episcopo Cyriinae in Cypro», *Acta Sanctorum Maii*, τόμ. II, Parisiis - Romae 1866, σ. 104· *Martyrologium Romanum*, ἔκδ. Η. DELEHAYE - P. PEETERS - M. COENS - B. DE GAIFFIER - P. GROSJEAN - FR. HALKIN, «Martyrologium Romanum ad formam editionis typicae scholiis historicis instructum», *Propylaeum ad Acta Sanctorum Decembris*, Bruxellis 1940, σ. 174, ἀρ. 5, καὶ σχόλια σ. 175.

SUMMARY

Studies on Cyprus Hagiography: Saint Theodotos, Bishop of Keryneia

Stavros G. Georgiou, PhD,
Aristotle University of Thessaloniki

This paper examines and discusses the extant sources regarding Saint Theodotos, the first known Bishop of Kyreneia in Cyprus, who lived in the late third and early decades of the fourth century. More specifically, a number of hagiographic and other sources, including an *encomium* of the rhetor Nicetas David Paphlagon (*BHG* 2438, Auct. *BHG* 2439) and several martyrologies (*BHG* 2434-2437), are extant.

On the basis of these sources, we examine firstly the information concerning the origin and the education of Saint Theodotos.

An important issue is that of the persecution of Saint Theodotos. If the delivered testimonies are reliable, the Saint must have been persecuted during the reign of the emperors Diocletian (284-305) and Licinius (307-324), when Antistios Sabinus served as *praeses* in Cyprus.

The imprisonment and the martyrdom of Saint Theodotos lasted a long time and ended after the victory of Constantine the Great (306-337) against Licinius in September 324. The release of Saint Theodotos and his death should be placed on 19 January 325 and 2 March 327 respectively.

Finally, the information on the dissemination of Saint Theodotos cult, the references to him in the *Synodica* and the later medieval writers, the publications of his *Akolouthia*, the inclusion of his martyrdom in the later *Synaxaria* and his well-known depictions (miniatures, wall paintings, icons) are also discussed.